

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Sociální aspekty života žen samoživitelek

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Studijní program:

REHABILITACE

Autor: Bc. Martina Čuřínová

Vedoucí práce: prof. JUDr. Vilém Kahoun, Ph.D

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci s názvem „Sociální aspekty života žen samoživitelek“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 15.05.2017

.....

podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce prof. JUDr. Vilému Kahounovi, Ph.D. a odborné konzultantce PhDr. Lence Roskové za jejich odborné vedení, za ochotu a trpělivost při řešení problémů. Poděkování patří také celé mé rodině, která mě po celou dobu studia podporovala, a komunikačním partnerkám za ochotu spolupracovat.

Sociální aspekty života žen samoživitelek

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem samoživitelství z pohledu žen - matek. Hlavním cílem práce bylo zmapovat u osamělých žen - matek nezletilých dětí - jejich postoj k problému „samoživitelství“. Celkově popsat jaký vliv má ukončení partnerství na osamělou ženu - matku vychovávající nezletilé dítě/děti. Jakým novým životním situacím musí čelit a jaký, v této životní etapě, zvolily životní styl. Dále jaké formy pomoci využívají.

Text je rozdělen na dvě části, teoretickou a praktickou.

První kapitola teoretické části diplomové práce se zabývá rodinou, co je jejím posláním, jaké funkce má rodina ve vztahu k jedincům plnit a jaké mohou být důsledky narušení těchto funkcí. Kapitola je zakončena pohledem na rodičovství, které významně mění fungování rodiny. V druhé kapitole je popsána krize partnerství či manželství, která vede ke vzniku samoživitelství. Dále jsou zde uvedeny možné formy péče o dítě po rozchodu partnerů a možné dopady rozpadu partnerství na rodinu. Třetí kapitola se již věnuje problematice výživného, možnostem podpory samoživitelek z pohledu státu, okolí a rodiny. V kapitole se rovněž posuzují možnosti uplatnění žen - samoživitelek na trhu práce.

Pro praktickou část diplomové práce byla zvolena metoda dotazování technikou polostrukturovaného rozhovoru. Výzkumný soubor tvořilo patnáct žen - samoživitelek ve věku 25-55 let z okresu Písek, minimálně půl roku po rozvodu/rozchodu partnera, které mají v péči nezletilé děti. Do výzkumného souboru nebyly zařazeny ženy, které se staly samoživitelkami nedobrovolně úmrtím partnera. V souvislosti s cílem byly stanoveny dvě výzkumné otázky „Jak se osamělé ženy – matky nezletilých dětí vyrovnávají s problémem samoživitelství?“ a „Jaké podpory využívají osamělé ženy – matky nezletilých dětí z okruhu rodiny, okolí či státu?“.

Z výzkumu vyplynulo, že většina komunikačních partnerek se potýká s nelehkou finanční situací, která je způsobena jednak výpadkem druhého příjmu či celkově

zhoršenou možností uplatnění na trhu práce z důvodu nutnosti skloubení práce a péče o děti, aniž by existovala možnost opřít se o druhého partnera, ale mnohdy také řádným neplněním vyživovacích povinností ze strany otců. Tuto zkušenost, kdy povinný rodič neplní řádně svoji vyživovací povinnost, má skoro polovina komunikačních partnerek. Velká část komunikačních partnerek jako další problém spojený se samoživitelstvím uvedla pocit osamění, nezájem otce o své děti, kompromis při volbě zaměstnání a volbě způsobu trávení volného času. Z výzkumu vyplynulo, že většina komunikačních partnerek věnuje svůj volný čas převážně péči o děti a domácnost.

Práce může být použita jako studijní materiál pro studenty a studentky sociálně právních oborů jako seznámení s touto problematikou nebo ženami po rozvodu/odchodu partnera jako jeden z možných návodů při řešení jejich nelehké situace.

Klíčová slova

Neúplná rodina, rodina, osamělý rodič, samoživitelství, trh práce.

Social Aspects of the Life of Single Mothers

Abstract

The thesis deals with the issue of single parenthood from the perspective of women – mothers. The main aim of the thesis was to survey the attitude of lone mothers - mothers of minor children - to the single parenthood. To generally describe the impact, which a termination of a partnership may have on a lone woman – a mother raising minor child/children. What living circumstances she has to face and what lifestyle they chose at this stage of their lives. And finally, what forms of help they use.

The text is divided into two parts – theoretical and practical one. First chapter of the theoretical part deals with the family and its mission, what functions the family should fulfil in relation to its individual members and what could be the results if these functions are disrupted. The chapter is completed with the view of parenthood, which significantly changes the proper functioning of a family. Chapter two describes the crisis in partnership or marriage resulting in single parenthood. Furthermore, various forms related to child care after separation of partners are mentioned as well as potential impacts of the separation on the family. The third chapter discusses the maintenance and potential support, which single mother may receive from the state, surroundings or family. Finally, the chapter assesses the potential of women – single mothers on the labour market.

For the practical part of the thesis, a questioning technique was chosen and used in semi-structured interviews. The examined group consisted of fifteen women – single mothers, aged 25-55, living in the district of Písek, having been at least six months after a divorce/separation and taking care of minor children. Women, who involuntarily become single mothers due to the partner's death, were not included in the examined group. In connection with the thesis objective, two survey questions were asked: „How do lone women – mothers of minor children - deal with single parenthood?“ and „What support provided by the family, surroundings or the state do the lone women – mothers of minor children use?“.

The survey has revealed that the majority of communication partners faces difficult financial situation caused by the loss of a second income or generally deteriorated

potential on the labour market due to the necessity to combine work and child care without the support of the second partner and in many cases due to the improper fulfilment of maintenance obligations by fathers. Almost half of the communication partners has experienced such a situation, when the obliged parent fails to fulfil his maintenance obligation properly. Among other issues connected with the single parenthood, many communication partners mentioned the feeling of loneliness, lack of the father's interest in his children, compromises they have to make when choosing a job or activities for their leisure time. The survey has shown that majority of the communication partners spends most of their leisure time by taking care of children or the household.

The thesis may be used as a study material for students with social and legal specialization, as an introduction to the issue. In addition, women who experienced divorce/separation may utilize it as one of prospective manuals for the solution to their difficult situation.

Key words

Single-parent family; family; lone parent; single parenthood; labour market

Obsah

Úvod	9
1 Současný stav	10
1.1 Základní charakteristika rodiny.....	10
1.1.1 Funkce rodiny.....	11
1.1.2 Rodičovství/mateřství.....	12
1.2 Krize partnerství = cesta k samoživitelství?.....	14
1.2.1 Rozpad partnerství/rozvod manželství.....	19
1.2.2 Formy péče o dítě po rozpadu partnerství.....	21
1.2.3 Dopady rozpadu partnerství na rodinu.....	24
1.3 Vznik samoživitelství a problémy s ním spojené.....	26
1.3.1 Podpora žen – samoživitelek z pohledu státu.....	31
1.3.2 Podpora žen – samoživitelek z pohledu okolí a rodiny.....	34
1.3.3 Podpora žen – samoživitelek na trhu práce.....	35
2 Cíl práce	38
2.1 Výzkumné otázky.....	38
3 Metodika	39
3.1 Analýza a zpracování dat.....	40
3.2 Výzkumný soubor.....	40
4 Výsledky	42
4.1 Osobní charakteristiky komunikačních partnerek.....	43
4.2 Výsledky rozhovorů.....	48
5 Diskuze	70
6 Závěr	76
7 Seznam použitých zdrojů	78
8 Seznam zkratk	83

Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila sociální aspekty života žen samoživitelek. Toto téma mě velmi zajímá z profesionálního důvodu. Dnes a denně se po pracovní stránce, jakožto sociální pracovnice OSPOD (orgán sociálně-právní ochrany dětí), setkávám se ženami, které z různých důvodů zvolily nebo byly nuceny zvolit „život samoživitelky“. Ve své diplomové práci jsem se tedy zaměřila na ženy - samoživitelky ve věku 25-55 let z okresu Písek, minimálně půl roku po rozvodu/odchodu partnera, které mají v péči nezletilé děti.

Téma samoživitelství je dnes velice aktuální a hodně diskutované téma. Dnešní svět je charakteristický rozpadem původních hodnot, mezi které patří rodina, manželství/partnerství, výchova dětí. Po rozvodu/rozchodu rodičů zůstává větší část dětí stále ještě v péči matek. Z žen se tak stávají někdy dobrovolně, jindy nedobrovolně, matky - samoživitelky. Charakteristickým znakem pro tyto případy je zřetelná změna ekonomické situace rodiny a potřeba nově zorganizovat péči o děti a domácnost. Některé ženy mají "štěstí" a mohou využívat mezigenerační či sousedskou výpomoc, jiné se mohou spolehnout pouze na pomoc státu v podobě dávek ze systému státní sociální podpory či dávek hmotné nouze. Většina žen využívá při zaměstnání pro své děti mateřských škol nebo družin při základních školách. Ve své diplomové práci se budu zabývat pohledem žen - samoživitelek na tuto problematiku, jak se ony samy vyrovnaly s rozchodem/rozvodem, z něhož jim zůstaly nezletilé děti. Jak jim rozvod/rozchod zasáhl do celkového sociálního fungování rodiny, kdo a jak jim s jejich nelehkým údělem pomohl a čeho se musely vzdát.

V teoretické části své diplomové práce jsem popsala rodinu, její poslání, jaké funkce má ve vztahu k jedincům plnit a možné důsledky narušení těchto funkcí. Dále se tato část zabývá rodičovstvím, krizí a rozpadem partnerství jakožto vzniku samoživitelství, možnostmi forem péče o dítě, problematikou výživného, eventualitami podpory samoživitelek z pohledu státu, okolí a rodiny. V závěru teoretické části jsem se dotkla možností uplatnění žen – samoživitelek na trhu práce.

1. Současný stav

Matky samoživitelky bývají jako skupina často homogenizovány. Osamělé mateřství a samoživitelství se liší s ohledem na konkrétní životní situaci a okolnosti, které k osamělému rodičovství vedly. (Hašková et al., 2016)

1.1 Základní charakteristika rodiny

Pojem „rodina“ je dnes fenomén, vymezení tohoto pojmu mezi odborníky může na veřejnost působit více či méně jednotně, a to i ve vztahu k vědním oborům, které tito odborníci reprezentují, nicméně rodině všichni přiznávají nezastupitelnou roli ve společnosti. Obecně je rodina chápána jako nejpůvodnější, nejpřirozenější, nejdůležitější lidská skupina a instituce, jako ekonomická jednotka i jako stavební prvek sociálních struktur (Reichel, 2008). Dle Nakonečného (2009, s. 426) chápe sociální psychologie rodinu jako: „*primární malou skupinu, charakteristickou jako společenskou instituci tvořící důležitý stavební kámen lidské společnosti, neboť má řadu významných společenských funkcí...*“ Sociologie podle Možného (2008) chápe rodinu jako nejsoukromější lidskou instituci. Rodinu, jako společenskou skupinu spojenou pokrevními vztahy či manželstvím, tak vnímá dle Krause (2001) psychologie. Občanský zákoník se věnuje převážně otázce manželství, a to jak mají manželé přispívat k uspokojování potřeb rodiny a rodinné domácnosti, příbuzenským vztahům vzniklým uzavřením manželství a dětem. (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník) Giddens (2013) vnímá rodinu jako skupinu osob úzce spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí příslušníci nesou odpovědnost za výchovu dětí.

Zráním společnosti a vynálezů se během několika desetiletí rodina vzdálila od ustáleného modelu a také se výrazně změnila role ženy a muže (Možný, 2008). Současná rodina se vyznačuje vysokou mírou rozvodovosti, zvýšeným počtem dětí narozených mimo manželství, nárůstem neúplných rodin a posledním znakem současné rodiny je individualizace (Procházka, 2012). Dnes už najdeme více modelů rodiny a manželství, než je dřívější klasická forma rodiny, preferovaná hlavně v minulých stoletích, tvořená dvěma dospělými osobami opačného pohlaví vychovávající společně vlastní děti narozené v manželství. (Možný, 2008) Tato klasická forma rodiny tvoří dnes spíše menšinu, do popředí se derou rodiny s nesezdanými partnery, rozvedení partneři, lidé žijící „single“ (sami) bez partnera a dětí, nebo rodiny tvořené pouze jedním rodičem a jeho dítětem/děťmi (samoživitelé/samoživitelky). (Beck, 2011) Stejně

jako hlavní cíl manželství, přivést a dobře vychovat budoucí generaci a přenést majetek z generace na generaci, není v dnešní době u každého svazku prioritou. (Možný, 2008).

1.1.1 Funkce rodiny

Rodina v životě člověka má plnit několik základních funkcí. Procházka (2012) mezi základní funkce rodiny řadí:

- biologicko-reprodukční
- sociálně-ekonomickou
- výchovně-vzdělávací
- socializační
- emocionální
- ochranná a domestikační
- sociálně-kulturní
- rekreační a regenerační

Biologicko-reprodukční funkcí zajišťuje lidstvo své pokračování, je důležitá pro rozvoj společnosti (Reichel, 2008). Narozením dítěte rodina dostává novou tvář a dotváří smysl lidského život (Procházka, 2012). Trvalým trendem v České republice, který narušuje biologicko-reprodukční funkci rodiny, je pokles porodnosti nebo odklad rodičovství do vyššího věku, fatální poruchou funkce pak trvalá neplodnost páru (Nakonečný, 2009). Významná funkce, která zabezpečuje uspokojování základních potřeb jednotlivých členů rodiny a určuje statut ve společnosti je funkce ekonomická (Reichel, 2008). Porucha sociálně-ekonomické funkce znamená podle Heluse (2007) neschopnost rodiny zabezpečovat sociální potřeby jejích členů, efektivně hospodařit či celkově dobře fungovat. Důvodem může být rozvod nebo rozchod partnerů a přenesení zabezpečení této funkce pouze na jednoho dospělého člena. Za klasickou funkci lze považovat výchovně vzdělávací funkci, kterou v současné době částečně převzaly specializované instituce (MŠ, ZŠ...). I přesto zůstává rodina hlavní institucí v této oblasti (Reichel, 2008). Porucha výchovné funkce rodiny je nejzásadnější ze všech funkcí ve vztahu k dítěti a může být zapříčiněna nejednotnou výchovou, nesprávnými výchovnými postoji, příliš liberálním stylem výchovy či neschopností se o děti vůbec postarat. (Fischer a Škoda, 2009) Správným splněním socializační funkce rodina připraví své členy na život ve společnosti, pomůže k získání základních návyků, způsobů chování

a celkově úspěšné orientace ve světě. Emocionální funkce zajišťuje rodině potřebné citové zázemí, pocit bezpečnosti spojený s pocitem lásky a životní jistoty. V případě rozchodu či rozvodu manželství je tato funkce ve vztahu k partnerům výrazně narušena. (Procházka, 2012)

Na to Matějček (2005) upozorňuje na nutnost připoutání se novorozeneých dětí k jednomu primárnímu pečovateli jako prevence citové deprivace. Ochranná a domestikální funkce spočívá v zajištění životních potřeb všech členů nukleární a širší rodiny. Rodina je konkrétním prostorem, ve kterém mají všichni členové zázemí a útočiště. (Procházka, 2012) Narušením ochranné a domestikální funkce přichází člen rodiny pocit, že někam patří, že má své místo mezi svými nejbližšími, ve smyslu fyzickém i emocionálním přijetí. (Procházka, 2012) Smysl rekreační a regenerační funkce spočívá v aktivním trávení volného času, mimo jiné i jako prevence rozvoje rizikového chování. V případě neúplných rodin, kdy chybí otec nebo matka, zůstává zabezpečení těchto funkcí ve vztahu k dítěti pouze na jednom z rodičů. (Helus, 2007) Do výše popsaných funkcí mohou zasahovat vážným způsobem i prarodiče. Je to dáno tím, že prarodiče mají tendenci svým dětem, které již založili svou vlastní rodinu (prokreační) pomáhat. Tento vliv může mít pro rodinu kladný či záporný náboj. Prarodiče mohou svými postoji vstupovat do prokreační rodiny a tím ovlivňovat svou dceru či syna. (Matějček, Dytrych, 2002) Pokud rodina některou z těchto funkcí neplní, může se stát pro dítě zdrojem problémů. (Fischer a Škoda, 2009) Přes všechny lidské proměny rodina vždy byla, je a bude hlavním klíčem při výchově a vývoji dětí. (Bakalář, 2006) Je společenskou jednotkou, která musí řešit vývojové úkoly a problémy. (Minuchin, 2013)

1.1.2 Rodičovství/mateřství

Podstatnou změnu v konstrukci rodiny představuje narození dítěte (Minuchin, 2013). Děti přicházejí na svět nevinné, z rozhodnutí jejich rodičů. (Bakalář, 2006) Nikdo nedá dětem předem možnost volby, zdali se chtějí narodit, zdali se chtějí narodit v této době, tomuto člověku, do této rodiny. Od vynálezu antikoncepce je rozmnožování regulovatelné, rodičovství již není přirozeným údělem. Jen budoucí rodiče (mimo neplodných jedinců) mohou rozhodovat o počtu dětí v rodině. (Možný, 2008). Po porodu jsou děti plně odkázány na lásku a péči dospělých osob, v lepším případě svých milujících rodičů, „své“ rodiny. Aby rodiče tuto náročnou úlohu zvládli, musí

svůj dosavadní život přebudovat, rozdělit úkoly tak, aby vyhovovaly potřebám dítěte. (Minuchin, 2013)

Rodičovství je považováno za přirozené ne-li samozřejmé vyústění partnerství/manželství a může být jedním z důvodů jeho uzavření. Rodičovská role je jednou z nejdůležitější identity dospělosti. Narozením dítěte může docházet k uspokojování psychické potřeby, ale na druhou stranu může být překážkou k uspokojování jiných potřeb. (Vágnerová, 2007) Příchod dítěte přináší nejen uspokojení potřeby o někoho pečovat, ale také novou povinnost-zodpovědnost. Mění se vzájemný vztah mezi rodiči a jejich životní styl. Z důvodu vlastního rozhodnutí (páry, která se rozhodly nemít děti) nebo neplodnosti, nemít děti lze považovat za sociálně stigmatizující stav. (Vágnerové, 2007) Svobodné mateřství je alternativou, které je společností přijímáno ambivalentně (Giddens,2013). Helus (2007) uvádí některé oběti rodičů mít dítě:

- zásah do kariéry matky i otce
- změna způsobu života
- do osobní ekonomiky
- hrozba stability vztahu
- riziko zdravotní a výchovný
- skepse nad rizikovým chováním společnosti (Helus in Procházka, 2012, s. 103 -104)

Rodičovství přináší jinou zátěž pro matku a otce. Uspořádání rodiny, která pečuje o děti, se převážně vyskytuje v podobě tradičního modelu, kdy matka zůstává s dětmi doma a otec je živitelem - zabezpečuje rodinu finančně. (Vágnerová, 2007) Z různé odborné literatury je známo, že rodina prošla mnoha proměnami vlivem společenských změn, jak již bylo zmíněno, vyznačuje se současná rodina vysokou mírou rozvodovosti, zvyšujícím se počtem dětí narozených mimo manželství a nárůstem osamělých matek. (Procházka, 2012) Skupinu žen, které vychovávají své děti bez partnera, řadíme mezi tzv. svobodné matky a osamělé matky. Přijetí role svobodné matky je proces, ve kterém hraje roli celá řada různých motivů např. vlastní rozhodnutí, rezignace na řešení nežádoucího těhotenství... (Vágnerová, 2007) Další skupinou je osamělý rodič, žijící pouze se svými dětmi. Role osamělého rodiče je důsledkem rozpadu partnerského vztahu, rozvodem manželství či úmrtím jednoho z rodičů (Vágnerová, 2007).

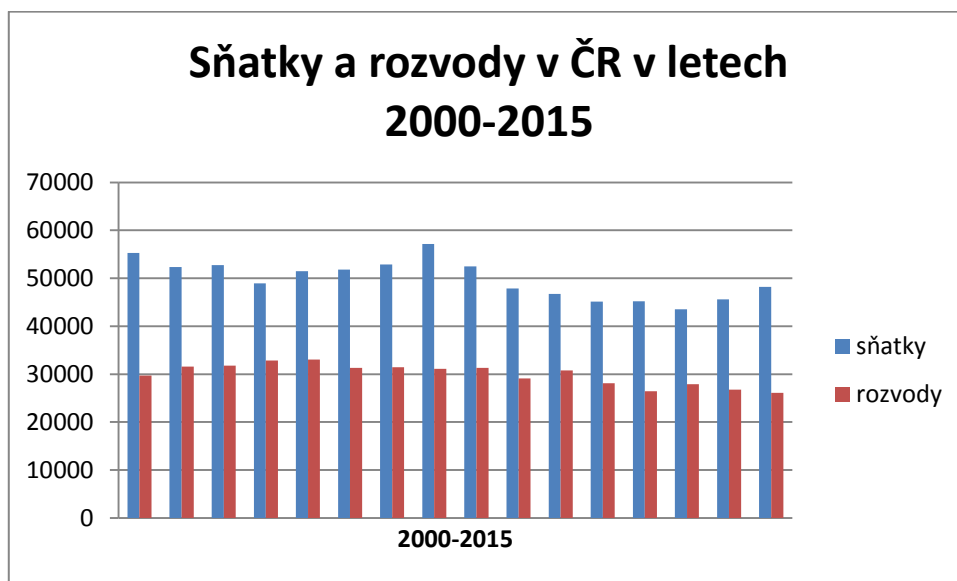
Rodičovské role samoživitelů mohou být ohroženy přetížeností, emočně i ekonomicky. (Procházka, 2012)

1.2 Krize partnerství = cesta k samoživitelství?

Ačkoliv je člověk často označován jako druh společenský, nemusí být vždy nutně „ve vztahu“. Proto, abychom dokázali setrvat v trvalém partnerském (milostném) vztahu delší dobu, potřebujeme k druhé osobě pocítit náklonnost, jistou dávku přitažlivosti a lásku. A to vyžaduje čas. (Gilbert, 2013) Ke vzniku životaschopné rodinné skupiny vede dlouhá cesta, začínající spojením dvou „cizích“ osob. (Minuchin, 2013) V životě lidé uzavírají spousty pojistek proti neštěstí, nehodám, náhodám..., ale pojistit si rodinné štěstí, trvalou lásku a náklonnost partnera nelze. (Loucká et al., 2014) Najít vhodného partnera může být proto vnímáno jako velký dar. (Bakalář. 2006) Pro harmonické párové soužití se musí lidé respektovat a ctít, musí spolu komunikovat, diskutovat a odpouštět si, upevňovat svůj vztah. (Novák, 2011) Z fungujícího vztahu tak některé páry přecházejí do stavu manželského, jiní si volí život tzv. „na psí knížku“. Jak definuje Občanský zákoník v § 655: „*Manželství je trvalý svazek muže a ženy...*“. Způsob vzniku tohoto trvalého svazku - manželství, stanovuje zákon a definuje i hlavní cíl a náplň manželství, kterou je založení rodiny, výchova dětí a vzájemná pomoc a péče. (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník)

Novák a Šmolka (2016) upozorňují, že nesezdané soužití může být někdy výhodné pouze pro silnějšího jedince z dvojice a velice nevýhodné pro toho slabšího, ať už se to týká bytové či finanční závislosti, např. při narození dítěte a odchodu ženy z výdělečné činnosti na mateřskou a rodičovskou dovolenou. Na druhou stranu upozorňují, že proti pozitivnímu vnímání manželství vypovídá vysoká rozvodovost v poměru uzavřených sňatků v České republice (viz graf 1). V roce 2000 bylo v České republice uzavřeno 55 321 manželství, rozvedeno v témže roce bylo 29 704 manželství. V roce 2015 bylo v České republice uzavřeno 48 191 manželství, rozvedeno 26 083 manželství. Nejméně uzavřených manželství v České republice od roku 2000 do roku 2015 bylo v roce 2013, a to 43 449 sňatků. Nejvíce rozvodů manželství v letech 2000 až 2015 v ČR proběhlo v roce 2004, a to 33 060 rozvodů. (Český statistický úřad, 2016e)

Graf 1 – Sňatky a rozvody v ČR v letech 2000 - 2015

Zdroj: ČSÚ 2016e

U každého dlouhodobého svazku, který má dobře fungovat i v rámci širší rodiny druhého partnera, je velice důležité, jak ho rodina partnera přijme (Plaňava, 2000). O to víc jsou nutné dobré vztahy se širší rodinou, pokud do svazku přibudou děti. Na nesnázích s rodinou partnera může ztroskotat i dlouhodobé partnerství. (Beck, 2011) Každý z partnerů si do nové rodiny nese určité představy o chodu rodinného života, zažité výchovné styly či určité vzorce chování získané v původní rodině. Tyto vzorce se většinou plně neshodují, je potřeba více či méně tolerance a pochopení. (Kratochvíl, 2010)

V některých publikacích se uvádí jako kritický sedmý rok trvání manželství či některý další z jeho násobků. Tento mýtus už byl dávno vědecky vyvrácen, kritickým rokem může být v manželství jak první rok, tak kterýkoliv další. Ze statistik vyplývá, že menší pravděpodobnost rozvodu je u déle trvajících manželství. (Novák, 2012) V roce 2015 nastal v České republice rozvod nejčastěji po šesti letech trvání manželství, (viz tabulka 1, míra rozvodovosti je vyjádřena v procentech). (Český statistický úřad, 2016b)

Tabulka 1 – Míra rozvodovosti (v %) dle délky trvání manželství v ČR
(2000 – 2015)

Míra rozvodovosti dle délky trvání manželství v ČR							
rok	0–4	5–9	10–14	15–19	20–24	25–29	30+
2000	2,29	2,27	1,49	0,96	0,65	0,35	0,12
2001	2,29	2,47	1,68	1,10	0,73	0,40	0,12
2002	2,27	2,49	1,73	1,18	0,76	0,41	0,14
2003	2,33	2,54	1,82	1,27	0,86	0,46	0,15
2004	2,30	2,66	1,88	1,33	0,91	0,46	0,16
2005	2,14	2,49	1,77	1,33	0,90	0,48	0,17
2006	2,22	2,62	1,80	1,32	0,92	0,47	0,17
2007	2,18	2,51	1,81	1,35	0,98	0,49	0,18
2008	2,27	2,47	1,80	1,40	1,02	0,51	0,20
2009	2,18	2,26	1,72	1,32	0,95	0,53	0,19
2010	2,32	2,37	1,81	1,48	1,02	0,58	0,22
2011	2,12	2,20	1,62	1,32	1,00	0,57	0,22
2012	2,03	2,09	1,63	1,31	0,92	0,53	0,20
2013	2,09	2,31	1,77	1,36	1,00	0,58	0,23
2014	1,99	2,33	1,64	1,33	0,98	0,57	0,24
2015	1,94	2,34	1,70	1,29	0,96	0,55	0,25

Zdroj: ČSÚ 2016e

Málokteré manželství/partnerství, které je uzavřeno z nevhodných pohnutek nebo přemrštěných očekávání, dokáže dlouhodobě úspěšně odolávat problémům. (Matějček, 2005) Matějček a Dytrych (2002) označuje jako nevhodné pohnutky pro manželství neplánované těhotenství (převážně mladých dívek), neustálý nátlak ze strany partnera na vstup do manželství (kdy si druhý partner tímto krokem není zcela jist), snaha dosáhnout novým vztahem/manželstvím nějakých ekonomických výhod či lepšího společenského postavení bez ohledu na povahu a charakter druhého partnera, problémy s rodiči (čerstvě dospělý jedinec řeší spor s rodiči únikem do nově vytvořené vlastní rodiny či si partnera vezme rodičům tzv. „na truc“), možnost dokázat si, že „ulovím“ každého (přebrat partnera jiné ženě/muži).

A jako nejběžnější předměty sporu v manželství/partnerství uvádí Novák a Šmolka (2016): nedostatek financí, nezájem o rodinu (přednost je dávana přátelům, alkoholu, drogám, jiným druhům závislosti...), konflikty s prarodiči dítěte, odlišný pohled na výchovu a prosperitu dítěte, citové odcizení a ztráta společných zájmů, žárlivost a nevěra.

Novák (2012) ve své knize *Péče o dítě po rozvodu a její úskali* uvádí 14 nejčastějších důvodů rozvratu manželství:

1. Rozdílné představy o trávení volného času
2. Nedostatek společných zájmů
3. Rozdílné představy na domácí práce a péči o děti
4. Partnerova nevěra
5. Rozdílný pohled na finančním hospodaření
6. Nespokojenost v intimním soužití
7. Vlastní nevěra
8. Nedostatek tolerance u partnera
9. Násilí ze strany partnera
10. Rozdílné názory na výchovu dětí
11. Charakterové vady partnera
12. Žárlivost partnera
13. Partnerova závislost na alkoholu
14. Neplodnost partnera

Jedním z nejčastěji udávaných důvodů k rozvodu/rozchodu je v soudní terminologii nazván jako „rozdílnost povah, názorů a zájmů“. Pod tímto pojmem se mohou skrývat skoro všechny výše vyjmenované důvody (i jako zástěra vážných poruch chování partnera), včetně domácího násilí, chorobné žárlivosti, alkoholismu či jiných závislostí a nevěry. (Smith, 2004)

Pokud vůbec manželé udávají před soudem nějaký důvod k rozvodu, je jím, také podle Českého statistického úřadu, nejčastěji na straně muže i na straně ženy rozdíl povah, názorů a zájmů (viz tabulka 2). (Český statistický úřad, 2016e)

Tabulka 2 – Rozvody dle příčiny rozvratu manželství v ČR v letech 2005 - 2015

Rozvody dle příčiny rozvratu manželství v ČR 2005–2015											
Příčina rozvratu manželství	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Příčiny na straně muže											
Celkem	31 288	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783	28 113	26 402	27 895	26 764	26 083
Neuvážený sňatek	272	228	186	146	152	120	89	71	62	43	58
Alkoholismus	1 332	1 140	982	854	757	719	555	491	451	366	322
Nevěra	1 831	1 745	1 621	1 442	1 270	1 284	1 072	981	903	818	840
Nezájem o rodinu (včetně opuštění soužití)	1 085	928	858	716	616	588	492	413	503	429	369
Zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	384	336	294	266	200	189	159	124	140	135	109
Rozdíl povah, názorů a zájmů	16 290	17 138	20 534	22 033	20 260	21 821	20 616	19 463	20 864	19 652	17 411
Zdravotní důvody	74	71	61	41	60	42	36	31	36	25	30
Sexuální neshody	112	87	74	74	57	69	46	37	36	37	26
Ostatní příčiny	7 900	8 053	5 685	5 091	5 206	5 323	4 328	4 214	4 259	4 369	3 458
Soud nezjistil zavinění	2 008	1 689	834	637	555	628	720	577	641	890	3 460
Příčiny na straně ženy											
Celkem	31 288	31 415	31 129	31 300	29 133	30 783	28 113	26 402	27 895	26 764	26 083
Neuvážený sňatek	292	255	200	159	165	138	103	70	57	46	54
Alkoholismus	182	186	171	186	231	270	213	200	182	188	144
Nevěra	1 163	1 048	1 051	921	870	895	697	762	672	614	659
Nezájem o rodinu (včetně opuštění soužití)	331	357	393	366	335	365	309	291	337	277	291
Zlé nakládání, odsouzení pro trestný čin	26	35	37	41	53	72	56	52	56	52	48
Rozdíl povah, názorů a zájmů	15 802	16 578	20 074	21 742	20 129	21 844	20 796	19 504	20 973	19 997	17 621
Zdravotní důvody	65	62	53	46	61	42	42	27	38	22	34
Sexuální neshody	108	87	79	67	56	67	45	37	31	29	23
Ostatní příčiny	8 993	8 574	6 149	5 354	5 330	5 375	4 402	4 209	4 461	4 777	4 124
Soud nezjistil zavinění	4 326	4 233	2 922	2 418	1 903	1 715	1 450	1 250	1 088	762	3 085

Zdroj: ČSÚ 2016e

„Průměrné trvání manželství nedosahuje ani deseti let a vztahy nesezdaných partnerů trvají ještě kratší dobu. V důsledku toho existuje vysoký podíl dětí, které prožívají rozchod rodičů.“ (Smith, 2004. s. 15)

Rozvod se v České republice týká každoročně přibližně 23 000 nezletilých dětí. (Český statistický úřad, 2016a) O rozchodu rodičů rozhodují dospělí. Rodiče se rozvodem

manželství (rozchodem partnerství) snaží svého trápení zbavit, vyřešit ho s vidinou cíle na obzoru. (Bakalář, 2006)

1.2.1 Rozpad partnerství/rozvod manželství

„Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, tj. pro rodiče a děti, ale často pro celou širší rodinu.“ (Matějček, 2002. s. 39). *„Rozvod není krátkodobý akt, ale část životní cesty.“* (Poupětová, 2009. s. 15). Novák (2012) uvádí, že to samé platí o rozpadu trvalého partnerského vztahu, který nebyl stvrzen institutem manželství, zvláště jsou-li v něm nezletilé a ekonomicky závislé děti. I když rozvod či ukončení dlouhodobého vztahu člověka „nezabije“, je to pro všechny zúčastněné těžká zkouška. Zároveň může být rozvod určitým východiskem, ale pouze tehdy dokážou-li rozvádějící páry přesně odhadnout, co dobrého a co špatného jim rozvod přinese. Pokud je manželství či vytrvání v dlouhodobém vztahu pro jednoho z partnerů skutečně „peklem“, je rozvod na místě. Zvážit opravdu dobře musíme rozvod tam, kde jsou ve svazku nezletilé, nezaopatřené děti, které rozvodem rodičů bývají často poznamenány, na druhou stranu ani ony nechtějí žít v „pekle“. (Novák, 2012) Podle současné literatury se rozvodu (z pohledu partnerů) přiřazuje na stupnici od jedné do sto bodů, kdy 100 bodů je přiřazeno k úmrtí partnera, 73 bodů. Stejně jako pro partnery, je i z pohledu dětí přiřazeno rozvodu rodičů 73 bodů ze sta. (Novák, 2012)

Matějček a Dytrych (2002) uvádějí pro období kolem rozvodu tři stádia:

1. Manželský nesoulad – vzniká z méně či více rozdílných představ a názorů, manželé nejsou ochotni nesoulad řešit kompromisem. Tento nesoulad může časem přejít v manželský rozvrat.
2. Manželský rozvrat – zde jsou již vážně narušeny základní rodinné funkce, často tento rozvrat přechází v rozvod.
3. Manželský rozvod – jde o formální i fyzické ukončení manželství.

Prvním krokem k formálnímu ukončení manželství je podání žádosti na rozvod manželství (Francová, et al., 2010) V Občanském zákoníku, do kterého je od roku 2014 zakomponováno i rodinné právo, je v § 755 uvedena základní podmínka pro „úspěšný“ rozvod manželství, a to, že soužití manželů je *„tak trvale, hluboce a nenapravitelně rozvráceno, že nelze očekávat jeho obnovení“*, příčiny tohoto rozvratu je nutno před soudem dokázat. (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník) Francová et al. (2010)

uvádí, že těmito příčinami je ve velké míře porušování manželských povinností, které zmiňuje právě zákon.

Ovšem „rozvrat“ manželství není jedinou rozhodnou skutečností. Soud musí přihlížet i k potřebám nezletilých dětí. V současné době, podle stávající legislativy, než soud přistoupí k rozvodu manželství, musí být soudně povinně upravena péči o děti. Po nabytí právní moci rozsudku o úpravě poměrů k nezletilým dětem může soud manželství rozvést. V případě, že se v manželství nacházejí nezletilé, ekonomicky závislé děti, je možné manželství rozvést jen tehdy, není-li to v rozporu se zájmem těchto dětí. Tento zájem je dán zvláštními důvody. (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník) Naše česká legislativa zná rozvod sporný a rozvod nesporný. Pokud oba manželé souhlasí s rozvodem, mají dohodu o vyrovnání majetku a dohodu o péči o děti v době po rozvodu a určeno výživné, jedná se o rozvod nesporný. Samozřejmě je nejlepším řešením pro všechny zúčastněné, pokud se rodiče dokáží domluvit. V tomto případě Novák (2013) upozorňuje, že osobnost obou rodičů by měla být zárukou normální a řádné výchovy dítěte, a předpokládá se, že jakožto rodiče mají k dítěti pozitivní vztah. Pokud se tedy rodiče dokáží domluvit, a je to v zájmu dítěte, soud dohodu schválí. (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník) Dále se musí manželé před rozvodem domluvit na majetkové vypořádání. Tento typ rozvodu je většinou rychlý. V případě sporného rozvodu řeší za manžele „úpravu poměrů k nezletilým pro dobu před rozvodem a po dobu po rozvodu manželství“ soud. Tento typ rozvodu může trvat měsíce, někdy i roky. (MPSV, 2012)

Podle Českého statistického úřadu bylo v roce 2015 v České republice pravomocně rozvedeno 26 083 manželství. Což bylo o 700 méně než v roce 2014. Nejčastějším návrhatelem rozvodu je po řadu let žena (v roce 2015 to bylo ve 44% případů). Dále ČSÚ uvádí, že více než polovina rozvodů se týkala manželství s nezletilými dětmi. Tím pádem bylo v roce 2015 rozvodem rodičů zasaženo celkem 23 200 nezletilých dětí. (Český statistický úřad, 2016a) V Jihočeském kraji v roce 2015 (rozvedeno 1583 manželství) zůstala rozvodovost téměř stejná jako v roce 2014 (rozvedeno 1568 manželství, viz tabulka 3). V roce 2015 měl v rámci tohoto kraje nejvyšší rozvodovost okres České Budějovice, naopak nejnižší rozvodovost byla zaznamenána v okrese Písek. (Český statistický úřad, 2016b)

Tabulka 3 – Rozvody manželství v Jihočeském kraji v letech 2012 – 2014

Rozvody v Jihočeském kraji			
Rok	2012	2013	2014
Rozvody celkem	1 595	1 747	1 568
v tom podle délky trvání manželství (roky):			
0–4	315	329	275
5–9	339	363	348
10–14	249	313	249
15 a více	692	742	696
v tom podle počtu nezletilých dětí:			
žádné	679	727	631
jedno	483	546	448
dvě	383	430	431
tři a více	50	44	58
Průměrný věk při rozvodu			
muži	43	43,5	43,8
ženy	40,1	40,3	40,8

Zdroj: ČSÚ 2016d

1.2.2 Formy péče o děti po rozchodu/rozvodu

Představy o porozvodovém (po rozchodovém) uspořádání péče o děti se mění v čase. Od poválečného období se v našich zemích dávala přednost v péči o děti výhradně matkám, otcové dostali do výhradní péče děti zcela výjimečně. Tento pohled se v polovině sedmdesátých let začíná pomalu měnit a v rozhodnutí o opatrovnictví začíná hrát hlavní roli schopnost dobře se postarat o dítě, než jakého je rodič pohlaví. Na tuto změnu navázala koncem devadesátých let možnost společné péče. (Matoušek, 2015) I když se otcům v dnešní době blýská, v případě svěřeni dítěte do jejich péče, na lepší časy, stále jsou děti ve většině případů svěřovány do péče matek.

Matoušek (2015) uvádí jako možnou formu péče o dítě:

- výhradní péči jednoho z rodičů (kdy druhý z rodičů má předem domluvený styk s dítětem, např. každý druhý víkend a měsíc o letních prázdninách)
- střídavou péči (striktně určena v rozsudku soudu, např. po dnech, týdnech, měsících,... přesto by měli být rodiče schopni se domluvit)

- společnou péči (styk není striktně vymezen v rozsudku soudu, rodiče jsou schopni kooperace v péči o dítě, výživné se nevyměřuje)
- péči jiné osoby než rodiče, je-li to nutné v zájmu dítěte

Dle Českého statistického úřadu (2016d) bylo matkám v roce 2014 svěřeno do péče 27 792 dětí, otcům v témže roce 1991 dětí (viz Tabulka 5, dle letopočtu). Otcům jsou pak pouze stanoveny návštěvy, kdy mohou své dítě navštěvovat. (Matějček, Dytrych, 2002).

Tabulka 5 - První rozhodnutí o výchově dítěte před a po rozvodu/rozchodu

svěřeno (ponecháno)	1995	2000	2005	2010	2011	2012	2013	2014
matce	14 615	23 233	27 883	20 059	26 295	26 387	28 309	27 792
otci	1 117	1 396	1 874	1 507	1 725	1 880	1 878	1 991
do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	233	536	867	1 485	1 571	2 039	2 459
jiné fyzické osobě než rodičům	625	759	598	571	603	625	558	490
pro případ rozvodu (po rozvodu) svěřeno								
matce	28 629	28 746	26 276	15 148	21 045	19 799	20 411	19 658
otci	2 017	2 067	2 109	1 597	1 758	1 757	1 697	1 732
do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů	-	585	807	1 220	1 945	2 121	2 483	2 790
jiné fyzické osobě než rodičům	140	168	103	80	83	63	68	51

Zdroj: Český statistický úřad (2016d)

Nedokáží-li se rodiče po rozpadu vztahu domluvit v „Dohodě o úpravě poměrů k nezletilým dětem v období po rozvodu“, rozhodne soud. Přesto dává soud vždy přednost rozumné domluvě rodičů, která je v zájmu dítěte, před soudním rozhodnutím. (Zákon č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník). Pokud rodiče nejsou schopni domluvy, soud si ve sporných případech vyžádá od psychiatra nebo psychologa znalecký posudek. Znalce soud volí ze seznamu znalců, který je k nahlédnutí u každého krajského soudu.

Soud určí psychologovi či psychiatrovi, co konkrétně od něj bude ve znaleckém posudku požadovat, např. jaké jsou povahové rysy rodičů a zda jsou způsobilí své dítě řádně vychovávat, který rodič má lepší výchovné předpoklady, jaké jsou vzájemné vztahy rodič – dítě apod. (Novák, 2012)

Rodiče i soud by měli brát ohled na názor a přání dítěte (dle jeho věku a rozumových schopností), dítě chce být s oběma rodiči. „*Základním právem a potřebou dítěte jsou pravidelné osobní kontakty s oběma rodiči.*“ (Úmluva o právech dítěte, čl. 9, odst. 3). Zpřetrhání těchto kontaktů k jednomu z rodičů může vést k narušení základních životních jistot dítěte a již k zmíněnému „syndromu zavržení rodiče“. (Bakalář, 2006) U tohoto syndromu mimo jiné dítěti hrozí, že si zafixuje „závadnost“ druhého rodiče a v době kdy se dozví z hodin biologie, že je z poloviny tvořen geny tohoto „závadného“ rodiče, ztráta sebedůvěry a sebehodnocení. (Bakalář, 2006) Dalšími negativními dopady tohoto syndromu, kdy zavrženým rodičem je biologický otec, jsou: problémy ve škole, zdravotní obtíže, život v chudobě, deprivace, nižší dosažené vzdělání a s ním spojený nižší životní standard i v budoucnu, předčasné sexuální zkušenosti a nižší schopnost udržet kvalitní trvalý partnerský vztah, konzumace alkoholu a zneužívání návykových látek. (Bakalář, 2006)

Jak již bylo řečeno, nejčastější porozvodová úprava péči o děti, je výhradní péče jednoho z rodičů, a to většinou matky. Tato forma péče je dána zakořeněnými staletými představami, že „dítě patří k matce“, matka je považována za primárního pečovatele, otec má rodinu finančně zajistit. (Novák, 2013). Pokud je tato forma péče schválena, je druhému rodiči (převážně otci) vymezen styk s dítětem v podobě „návštěv“. Frekvence návštěv může být u každého případu jiná. Někde se rodiče dokáží domluvit a návštěvy probíhají co nejčastěji jak v pracovním týdnu, tak o víkendech. Tato forma styku, kdy převažuje péče jednoho z rodičů kombinovaná s opakujícím se delším pobytem u druhého rodiče, považuje Matějček a Dytrych (2002) z psychologického hlediska za jednu z možných výhodných forem péče o dítě. Pokud se rodiče nedokáží domluvit ani na návštěvách, určí jejich rozsah a četnost soud. Zároveň určí výši výživného dle možností povinného (druhého rodiče) a dle potřeb a výši věku dítěte.

Institut střídavé péče je v České republice zaveden od roku 1998. (E-právo, 2016) Jako jedno z možných rozhodnutí péče o dítě po rozvodu je rodiči rok od roku využíváno stále častěji. V roce 2000 bylo do společné péče, respektive střídavé péče obou rodičů

v České republice svěřeno 233 dětí, v roce 2010 to bylo 867 dětí, v roce 2014 to bylo již 2459 dětí. (Český statistický úřad, 2016d) Názory na střídavou péči se ale liší jak u odborné, tak u laické veřejnosti. Jedni upozorňují na nestabilitu rodinného zázemí a jistoty pro dítě, které týden (dva, měsíc) co týden „pendluje“ mezi dvěma domovy. Druzí poukazují na výhodu, že dítě neztratí ani jednoho ze svých rodičů. Střídavá péče je dnes z větší části iniciována muži. (Matějček, Dytrych, 2002) I u střídavé péče je určeno výživné, a to podle možností každého z rodičů (tím pádem výše výživného nebývají pro každého rodiče stejné). Jeden z rodičů platí druhému a naopak. (Dvořáková Závodská, 2016) K tomu, aby střídavá péče byla dobrým řešením pro všechny zúčastněné (a především pro děti) je třeba vzájemná tolerance rodičů a schopnost uznat, že ne pouze můj názor (výchovný styl) je ten pravý a že i druhý rodič dokáže určité věci udělat správně, ne-li lépe než první rodič. (Novák, 2013) Velkou výhodou pro dítě rozvádějících se rodičů, kteří zvolili pro své dítě střídavou péči (a jsou schopni kooperace), je blízké bydliště rozvedených/rozejitých rodičů a dítěti je tím zachováno sociální prostředí, škola, kamarádi.... Novák (2013) ve své knize *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především* přirovnává dobrou střídavou péči k funkční protéze. Nikdy nemůže plně nahradit zdravou končetinu, ale při dobrém používání může život postiženého významně ulehčit a zdravou končetinu zdárně nahrazovat. Dvořáková Závodská (2016) ve svém článku upozorňuje, že i když původní úmysl byl jistě dobrý s cílem napomoci posilování vzájemných vztahů mezi rodiči a dítětem, v reálném životě dochází překvapivě k pravému opaku. Tento rozpor vidí hlavně v postojích otců, kteří se snaží vynucovat projevy lásky agresivním chováním, k projevům lásky ze stran dětí sice dochází, ale jsou to projevy vynucené, dávané dítětem najevo ze strachu. (Dvořáková Závodská, 2016) Jako další možnou námitku, často diskutovanou, je to, že dítě nemá jeden domov a často musí měnit prostředí, což pro něj může být velice stresující. Oproti tomu nad tento problém staví jiní jako důležitější pro dítě to, že děti mohou být s oběma rodiči. (Novák, 2012)

1.2.3 Dopady rozpadu partnerství na rodinu

Bakalář (2006) připomíná, že v rodině dochází od narození až do dospělosti k utváření životních rolí, které bude člověk ve svém životě „hrát“ ve společnosti. K pocitu, že je dívka správnou ženou, musí dojít pomocí identifikace s matkou, u chlapce pro získání pocitu správného muže musí dojít k procesu identifikace s otcem. Tato identifikace dětem v budoucnu velmi usnadňuje pochopit, co od nich společnost očekává jakožto

od muže či ženy. Chybí-li v rodině jeden z rodičů a není-li kvalitně zastoupen někým z blízkého okolí, dochází k narušení procesu identifikace se všemi možnými důsledky v budoucím dospělém životě dítěte. (Bakalář, 2006) Stejně tak velkým problémem po rozvodu rodičů může být pro děti ztráta širší rodiny či blízkých rodinných přátel zapříčiněná tím, že se dítě s jedním z rodičů vidí pouze příležitostně a tím i s jeho částí rodiny. (Matějček, Dytrych. 2002) Nebo naopak může být dítě stresováno příchodem nového partnera jednoho z rodičů (nebo partnery obou z rodičů), včetně dítěte či dětí nového partnera. (Matoušek, 2015) Dlouhodobou nepřítomností jednoho z rodičů v rodině (při svěřením dítěte do výhradní péče pouze jednoho z rodičů) kromě problémů s identifikací a ztrátou části širší rodiny hrozí také citové odcizení a ztráta společných zájmů s tímto rodičem. Po letech se tyto vazby, pro nedostatek společných zážitků, těžko nahrazují. (Matějček, Dytrych. 2002)

Je paradoxní, že snaha o zrovnoprávnění otců v péči o dítě nevede k uklidnění porozvodové či porozchodové situaci, a udržení kvalitního vztahu dítěte s oběma primárními pečovateli, ale v některých případech naopak vede k dlouhodobým soudním sporům, které ve finále těžce poškozují děti a dají vzniknout „syndromu zavrženého rodiče“. (Bakalář, 2006) „Syndrom zavržení rodiče“ (zkráceně SZR) patří mezi jeden z možných následků rozpadu rodiny pro dítě. V odborné literatuře nazýváno v anglickém originálu: „Parental Alienation Syndrome“ (zkráceně PAS), dále literatura pracuje s pojmy „Alienating parent“ – zavržený rodič a „Programming parent“ – programující rodič (popouzející proti druhému rodiči). (Novák, 2012) K příznakům tohoto syndromu patří silná nenávisť dítěte k zavrženému rodiči bez pocitu viny a nezdůvodnitelná nechuť se s ním setkávat včetně prohlášení dítěte, že tento postoj je jeho vlastní (neovlivněný primárním rodičem), černobílé hodnocení zavrženého rodiče (pouze záporná kritika), automatický souhlas s názory primárního rodiče nebo jejich papouškování bez vlastního názoru. (Bakalář, 2006) V období dospívání dítě zjišťuje, že polovinu genetické výbavy má od jednoho (primárního) rodiče a druhou od druhého (zavrženého). Jak si ale vysvětlit, že má v sobě polovinu špatných genů? Rodiče, které své děti nabádají k nenávisti proti druhému rodiči, si toto neuvědomují nebo uvědomují, ale nechtějí s tím pracovat. I když dnes již neprobíhají všechny sňatky v kostele a neplatí tedy známé: „co Bůh spojil, člověk nerozdělí“, čili manželství lze rozvést – vyhnat nebo vyměnit nevhodného partnera, genetickou výbavu svých dětí již změnit nelze. Dítě s ní bude žít celý život. (Novák, 2012)

Děti, na rozvod/rozchod rodičů reagují také podle toho, v jakém věku je rozvod zásáhne. Jak uvádí Smith (2004) ve své knize třetina dětí rozvádějících se párů je v předškolním věku. Tyto děti vnímají sebe samu jako střed vesmíru, jakoukoliv špatnou věc, která se jim přihodí, vztahují na sebe, že se udála jejich vinou. Často mohou trpět podrážděností, nespavostí, úzkostí a obavou, že když odešel jeden z rodičů, může odejít i druhý. Malé děti nejsou zase tak „malé“, aby se nemohly cítit osamělé, opuštěné. Ojedinelé není ani, když se dítě vrací na vývojově nižší stupeň (dítě, které již bylo bez plen, se znovu začne pomočovat), vrací se zpět do období, kde mu bylo dobře. (Smith, 2004) V mladším školním věku vnímají děti své rodiče jako nejlepší na světě, ztrátou jednoho z nich se velice špatně vyrovnávají. Dalším a velmi častým následkem rozvodu rodičů je špatný školní výkon a prospěch dětí. V důsledku trvale přítomného stresu v období před a při rozvodu, které působí na dítě, se u něj objevuje stále více napětí a úzkosti. V těchto podmínkách se dítě hůře koncentruje a jeho výkonnost klesá a s ním i školní prospěch. Tyto špatné školní výsledky pak mohou být dalším možným důvodem k hádkám mezi manželi a tím je dítě opakovaně vystavováno stresu a napětí (jako v začarovaném kruhu), které nemá konce. (Matějček, Dytrych. 2002) Dlouhodobější stres kolem rozvodu nakonec může v dospívání vyústit v problémy s návykovými látkami a v dospělosti v potíže s navazováním a udržením vztahů, snížení sebedůvěry a sebehodnocení spojené například i menší nadějí na vyšší vzdělání a tím i lepší pracovní uplatnění v životě. (Matoušek, 2015)

1.3 Vznik samoživitelství a problémy s ním spojené

Možný (2006) upozorňuje, že i přesto, že se naše společnost v průběhu dějin více liberalizovala, zavedla volební právo pro ženy a ženě je nyní dopřáno o sobě samé rozhodovat, v období nechtěného těhotenství se rozhodnout pro potrat, v období nefungujícího vztahu podat žádost o rozvod nebo zvolit bezdětný život či život bez partnera, je žena stále pod kulturním a sociálním tlakem: „*Sociální status ženy je historicky těsně svázán s mateřstvím.*“ (Možný, 2008. s. 149).

Samoživitelem/kou se rodič stává třemi možnostmi: nedobrovolně - úmrtím partnera, otcem/matkou svých dětí. Tato situace většinou přichází nečekaně, a proto se na ní nelze dopředu připravit. Druhou možnost představuje - někdy dobrovolně (dle úhlu pohledu) jindy nedobrovolně - odchod partnera, otce/matky svých dětí, z trvalého vztahu. Tomuto odchodu většinou předchází období plného napětí a hádek, někdy

za odchodem partnera stojí jeho nevěra. Poslední možností je dobrovolný odchod - svým vlastním rozhodnutím odejít z trvalého svazku od partnera, otce/matky svých dětí (Matoušek, 2015). Pokud se takto rozhodne žena, je na ni stále ještě v naší společnosti nahlíženo negativně (přísněji než na muže), jako na tu, která rozbila rodinu a neudělala vše pro její udržení (Brůhová, 2015). Dle Bakaláře (2006) lze do této možnosti počítat i situaci, kdy si žena již při početí zvolila život bez partnera – otce svých dětí. Vágnerová (2007) k výběru osamělého rodiče udává: „...pokud by byla nějaká možnost výběru, mohlo by v těchto případech jít pouze o volbu mezi dvěma negativními alternativami: neuspokojivé partnerství, nebo život osamělého rodiče“. (Vágnerová, 2007, s. 162)

Jako „samoživitel/ka“ je označován rodič, který sám vychovává, pečuje a ekonomicky zajišťuje svého potomka/ky bez cizí pomoci. Brůhová (2015) upozorňuje, že s přívlastkem „samoživitel/ka“ je v naší společnosti většinou spojována žena, někdy též označována jako svobodná či osamělá matka. Genderově korektní je zákonné označení rodičů jakožto „osaměle žijících rodičů“. Podle zákona č. 262/2012 Sb., Zákoník práce je v ustanovení § 350 odst. 1 osaměle žijící rodič definován takto: „Osamělými se rozumějí neprovdané, ovdovělé nebo rozvedené ženy, svobodní, ovdovělí nebo rozvedení muži a ženy i muži osamělí z jiných vážných důvodů, nežijí-li s druhem, popřípadě s družkou nebo partnerem.“ Dříve byl definován i pojem „neprovdaná matka“ a to následovně: „Za „neprovdanou matku“ je považována každá žena mající dítě, která neuzavřela manželství s mužem, jehož otcovství bylo k dítěti již určeno nebo jehož otcovství k dítěti je pravděpodobné.“ Samoživitelství sebou nese různá rizika a problémy. Mezi nejčastěji zmiňované patří finanční nedostatek až chudoba, propad životní úrovně, ztráta bydlení, osamělost, sociální izolace, zvýšený stres, negativní dopad na zdraví, závislost na sociálních dávkách a na návykových látkách. Absence jednoho z rodičů a s ním spojený pokles životní úrovně se může i neblaze projevit na psychice dětí a jejich výsledcích ve škole. (Bakalář, 2006)

Dnes asi nejvíce zmiňovaný problém, dle Maříkové et al. (2012), spojovaný se samoživitelstvím je chudoba a marginalizace na trhu práce. Na mysli je především samoživitelství žen. V odborné literatuře je zmiňovaný termín „feminizace chudoby“, ten je ale spojen nejen se ženami - samoživitelkami, ale se ženami obecně. (Krebs, 2010) Ženy jsou ve větší míře obsazovány do servisních povolání, kde je menší platové ohodnocení, rozhodování i menší sociální status. Ve větší míře než muži jsou

na mateřské a posléze rodičovské dovolené. Tím pádem jsou déle z trhu práce, mají méně praxe v oboru, která jim dává zkušenosti a schopnosti, které by po ukončení rodičovské dovolené mohly nabídnout na trhu práce. (Křížková a Vohlídalová, 2009) Tím, že jsou ve větší míře hlavními pečovatelkami o děti a domácnost mají i méně času na kariéru, na případné služební cesty a školení. Mnohdy nastupují do práce na zkrácené úvazky, což vzhledem k péči o děti je pro rodinu výhodné, ale pak již méně z finančního hlediska pro ženu samoživitelku. (Maříková et al., 2012)

Vágnerová (2007, s. 163-165) shrnuje problém osamělého rodiče do několika bodů:

- emoční náročnost
- frustrace
- přetíženost povinnostmi
- nespokojenost s životem
- finanční problémy
- vztahové problémy
- osamělost
- nízké sebevědomí

Rodina tvořena jedním z rodičů a alespoň jedním závislým nebo nezávislým dítětem se dle Českého statistického úřadu nazývá „neúplná rodina“. Z posledního konaného sčítání lidí, domů a bytů probíhajícího v roce 2011 v Jihočeském kraji bývá v čele domácností neúplných rodin většinou žena (80,1 %), skoro z poloviny šlo o ženy rozvedené (46,6 %). Neúplnou rodinu tvořila častěji žena se závislými dětmi (55,2 %). (Český statistický úřad, 2016c)

Jedním z velkých problémů samoživitelství je ze strany povinného placení, či spíše neplacení, výživného nebo jeho placení v příliš nízké výši. Jak vyplynulo z výzkumu, někteří „povinní“ – neplatiči, uvádějí dle Haškové et al. (2016) jako důvody pro neplacení výživného:

- povinný předpokládá, že oprávněný nepoužije výživné pro dítě, ale pro své potřeby,
- povinný nemá představu o skutečných nákladech na živobytí spojený s výchovou dětí,
- povinný nemá kontakt s dětmi nebo pouze ojediněly, tak proč by měl platit,

- povinný je ochoten platit pouze dětem „na ruku“, ale děti si o to musí pokaždé říci a zpětně prokázat na co peníze použily,
- povinný předpokládá, že pokud oprávněný má dostatečný vlastní příjem, není třeba přispívat z příjmu povinného.

Dle Českého statistického úřadu (2016d) je matkám, jakožto povinným, určováno v průměru nižší výše výživného na nezletilé děti než otcům (viz tabulka 4), dále tabulka znázorňuje, jak stoupá výše výživného ve vztahu k věku dítěte. Výše výživného se určuje nejenom dle výdělku rodiče – povinného, ale i dle potřeb (např. zvýšené potřeby na vzdělávání, na zdravotní péči) a věku dítěte (Hašková et al., 2016).

Tabulka 4 - První rozhodnutí o výživě dítěte

Věk dítěte v letech	Povinnost platit určena	2010	2011	2012	2013	2014
0 - 5	matce	877 Kč	900 Kč	875 Kč	914 Kč	1 025 Kč
	otci	2 151 Kč	2 171 Kč	2 209 Kč	2 212 Kč	2 244 Kč
6 - 10	matce	1 107 Kč	1 133 Kč	1 166 Kč	1 209 Kč	1 307 Kč
	otci	2 557 Kč	2 612 Kč	2 710 Kč	2 726 Kč	2 815 Kč
11 - 14	matce	1 472 Kč	1 346 Kč	1 520 Kč	1 567 Kč	1 546 Kč
	otci	2 885 Kč	2 863 Kč	3 062 Kč	3 147 Kč	3 187 Kč
15 - 18	matce	1 654 Kč	1 657 Kč	1 663 Kč	1 612 Kč	1 699 Kč
	otci	3 237 Kč	3 325 Kč	3 357 Kč	3 446 Kč	3 513 Kč

Zdroj: Český statistický úřad (2016d)

Dále Hašková et al. (2016) přirovnává placení výživného k „dobrovolné instituci“: pouze povinný si rozhoduje o tom, zda bude platit či neplatit a v jaké výši. Pokud neplacení výživného není pro povinného spjato s „ostudou“ a snížením sociálního statusu, není možné povinného zákonnými prostředky donutit k pravidelnému placení výživného v plné výši. V § 196 zákona č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník je zanedbání povinné výživy uvedeno jako trestní čin proti rodině a dětem, s možností trestu odnětí svobody na šest měsíců až tři roky. Oprávněný může podat trestní oznámení až po čtyřech měsících neplacení výživného. Pokud povinný projeví alespoň částečnou snahu a výživné zaplatí (i v nižší výši, jednou za čtyři měsíce, před prvním slyšením soudu,...) trestní oznámení proti němu podat nelze nebo je často zamítnuto. Tím se stává dosažení řádného placení výživného nedosažitelným. Hašková et al. (2016) mezi

důsledky neplacení výživného ze strany povinného uvádí zadlužení matek, neschopnost platit včas nájemné a z těchto důvodů časté stěhování, včetně stěhování do lokalit se zvýšenými socio - patologickými jevy. Matky jsou více závislé na širší rodině, přijímají práce s mnohdy nedůstojnými podmínkami a práce přes čas. Tento čas jim posléze chybí v péči o děti. (Hašková et al., 2016)

Problematika placení či neplacení výživného a jeho ovlivňování průběhu styku rodiče s dítětem je nadnárodní a velice široké téma, na které je možno nahlížet z vícero-stran. Například Miller (2012) ve své studii zkoumal, jak nedoplatky na výživném v UK ovlivňují účast otců v pracovním procesu. Miller (2012) se opírá o údaje uvedené ve studii Nestabilní rodiny a péče o děti. Z jeho analýzy těchto údajů vyplývá, že nedoplatky na výživném vedou k nižšímu průměrnému počtu týdnů odpracovaných na trhu práce v po sobě následujících časových obdobích. Tato zjištění vychází z chování otců, kteří měli v předchozím roce poměrně vysoké nedoplatky a výživném a žádný příjem. Zjištění dále ukazují, že nedoplatky, které jsou relativně malé vzhledem k příjmu, zvyšují pravděpodobnost, že si otcové najdou jakoukoli oficiální práci. Nedoplatky nijak významně statisticky nesouvisí s neoficiálně prováděnou prací. (Miller, 2012)

Stirling (2012) poukazuje ve své studii na zajímavý rozpor. Fakt, že v případě svěřeni dětí do péče otců je matkám, jakožto povinným, obecně vyměřováno nižší výše výživného, je ale vykompenzována skutečností, že i přes relativně nižší výživné klesne matkám, které nemají děti ve své péči, jejich životní úroveň, než jak je tomu v případě otců, kteří mají děti ve své péči.

Herbs (2012) zmiňuje problematiku placení či neplacení výživného v izraelském sociálním státu, kde zajišťuje platbu výživného v případě neplacení ze strany dlužníka stát.

Dle izraelského zákona o výživném na děti mají matky a děti zaručeny skromný příspěvek, a National Insurance Institute přebírá odpovědnost za výběr platby od dlužníka. (Herbs, 2012)

Z údajů o výši výživného ve Francii vyplývá, že soudci zabývající se rodinným právem upřednostňují nabídku na výši výživného od rodičů, pokud se na takové výši dohodnou, je-li tato výše v zájmu dítěte. (Hartas, 2015)

Jiné studie ve světě se zabývají souvislostmi mezi placením výživného ze strany otců a jejich chováním/četností kontaktů ke svým dětem. Gunter (2016) zmiňuje, že zadržení mzdy otce (pro povinnou platbu výživného) nemá negativní vliv na četnost kontaktů otce s dětmi, pokud je mzda poukázána na účty vládních organizací nebo soudů, ale takové důsledky nastanou, pokud jsou platby poukázány přímo na účet matky, což je v souladu s modely vyjednávání. Častější platby znamenají častější kontakt. (Gunter, 2016)

Nepomnyaschy (2012) zkoumal vliv výživného na děti, které platí v hotovosti otcí, kteří s dětmi nežijí ve společné domácnosti. Jeho zjištění ukazují, že poskytování oficiálního výživného je negativně spojeno s agresivním chováním. (Nepomnyaschy, 2012)

Goldbergr (2015) ve své studii prověřoval, jak společné rodičovství, tedy do jaké míry rodiče vzájemně spolupracují na výchově svých dětí, souvisí s peněžními příspěvky od otců, kteří nežijí ve společné domácnosti se svými dětmi. Výsledky analýz ukazují, že společné rodičovství souvisí s pravděpodobností, že otcí budou platit oficiální či neoficiální výživné, a s výší částky za výživné (Goldberger, 2015).

1.3.1 Podpora žen – samoživitelek z pohledu státu

Přivést na svět vlastního potomka je ženou považováno za jednu z nejvýznamnějších událostí v jejím životě. Těhotenství, porod a s ním související péče o dítě se nesmazatelně zapíše do mysli každé ženy. Tato období jsou velice náročná co do péče o dítě, času a financí a proto jsou státem uznána jako sociální události, která jsou hodna ochrany a finanční podpory. Za tímto účelem má Česká Republika zřízen institut mateřské a rodičovské dovolené a dávky s nimi spojené (Krebs, 2010). Podle zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce patří mateřská a rodičovská dovolená do skupiny důležitých osobních překážek v práci. S mateřskou dovolenou souvisí dávky z prvního pilíře sociálního zabezpečení: nemocenského pojištění. Mezi ně náleží: "Peněžitá podpora v mateřství" a "Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství" (Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění). S mateřskou, i rodičovskou dovolenou souvisí dávky z druhého pilíře sociálního zabezpečení: státní sociální podpory, mezi které náleží: "Rodičovský příspěvek", "Porodné" a "Přídavek na dítě" (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře).

Jelikož stát, jak již bylo řečeno, uznává těhotenství a mateřství jako sociální událost, zajišťuje rodiči ochranu i v pracovně právní oblasti. Ze zákona (Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce), ženě jakožto zaměstnankyni, v období ke konci těhotenství a v době po porodu a v souvislosti s péčí o dítě náleží pracovní volno s kontroverzním názvem „mateřská dovolená“, v této době nepobírá zaměstnankyně mzdu, ale dávky nemocenského pojištění (pokud má na ně nárok). Zaměstnanec-muž má nárok na mateřskou dovolenou pouze ve výjimečných případech, například pečuje-li o dítě (jehož je otcem) a matka dítěte zemřela nebo není-li matka schopna se pro těžké duševní onemocnění o dítě postarat. Mateřská dovolená je Zákoníkem práce (Zákon č. 262/2006 Sb.), určena při porodu jednoho dítěte v délce 28 týdnů a v délce 37 týdnů při porodu dvou a více dětí, obecný počátek nástupu na mateřskou dovolenou je zpravidla 6 týdnů před plánovaným datem porodu, nejdříve pak 8 týdnů před plánovaným datem porodu. Jako nejkratší možnou délku čerpání mateřské dovolené uvádí Zákoník práce (Zákon č. 262/2006 Sb.), 14týdnů, zároveň nesmí být mateřská dovolená přerušena před uplynutím 6 týdnů ode dne porodu. Splnila-li zaměstnankyně požadavky podle zákona o nemocenském pojištění (Zákon č. 187/2006 Sb.), má nárok na „peněžitou pomoc v mateřství“, obdobně i žena pracující jako OSVČ. Po období mateřské dovolené nebo ihned po porodu, pokud neměl rodič nárok na mateřskou dovolenou, může rodič navázat rodičovskou dovolenou až do čtyř let věku dítěte, přičemž zaměstnavatel je povinen držet rodiči-zaměstnanci čerpající rodičovskou dovolenou pracovní místo do třech let věku dítěte. (Zákon č. 262/2006 Sb.). Rodičovská dovolená slouží k prohloubení péče o dítě, v této době může rodič čerpat dávku státní sociální podpory „rodičovský příspěvek“. (Zákon č. 117/1995 Sb.), tento příspěvek, dříve mateřský, dnes rodičovský byl do systému společenské pomoci rodinám s dětmi zaveden 01.07.1970. Tím, že byl název "mateřský" příspěvek změněn k 1. 10. 1990 na "rodičovský" došlo ke zrovnoprávnění matky a otce při výchově dítěte (Krebs, 2010). Podle aktuální sociální situace rodiny si rodič může volit délku rodičovské dovolené i výši částky (která je limitována výší peněžité pomoci v mateřství) pobírání rodičovského příspěvku až do výše 220 000,-Kč. (Zákon č. 117/1995 Sb.)

Na pomoc při krytí nákladů na výživu a ostatní základní potřeby rodin zřídil stát druhý pilíř sociálního zabezpečení a to „Státní sociální podporu“. Dávek určených převážně pro rodinu je celkem pět, v závislosti na příjmu jsou to: „porodné“, „přídavek na dítě“

a „příspěvek na bydlení“, netestované dávky: „pohřebné“ a již zmiňovaný „rodičovský příspěvek“. (Zákon č. 117/1995 Sb.).

Přídavek na dítě je dávka opakující a je považován za základní dávku poskytovanou rodinám a to ve třech výších dle věku dítěte, do systému státní sociální podpory byl zařazen jako testovaná dávka od ledna 1996. Do té doby byl vyplácen ze systému nemocenského pojištění celoplošně všem nezaopatřeným dětem. (Demografie, 2010-2014) Porodné je dávka jednorázová, náleží matce (otci pouze pokud matka dítěte zemřela), která porodila první nebo druhé živé dítě, případně osobě, která převzala dítě ve věku do 1 roku do péče nahrazující péči rodičů. Příspěvek na bydlení není určen jen rodinám s dětmi, ale všem, kdo nedosahují potřebného příjmu k uhrazení nákladů na bydlení za podmínek, které určuje Zákon o Státní sociální podpoře a zároveň těm, kteří jsou vlastníkem nebo nájemcem bytu a jsou v něm hlášeni k trvalému pobytu, je dávkou opakující. (Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře)

Do třetího pilíře sociálního zabezpečení patří mimo sociální péče a pomoci i dávky hmotné nouze, příspěvek na péči a dávky pro osoby se zdravotním postižením, včetně průkazu pro tyto osoby. (Zákon č. 111/2006 Sb.) Pokud se ženy – samoživitelky ocitnou v hmotné nouzi mohou, v závislosti na svém příjmu, požádat o tyto dávky: „Mimořádná okamžitá pomoc“, „Doplatek na bydlení“ a „Příspěvek na živobytí“. Osoba nacházející se v hmotné nouzi je definována podle Zákona č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi (§ 2, odst. 2) jako osoba: „...jejíž příjem a příjem společně posuzovaných osob po odečtení přiměřených nákladů na bydlení nedosahuje částky živobytí, nebo dosahuje sám nebo spolu s příspěvkem na živobytí částek živobytí, ale nepostačuje k zabezpečení odůvodněných nákladů na bydlení a služeb s bydlením bezprostředně spojených, přičemž si nemůže tento příjem zvýšit vzhledem ke svému věku, zdravotnímu stavu nebo z jiných vážných důvodů vlastním přičiněním...“. Tímto je chudoba vymezena státem a je státem „měřitelná“. Hašková (2016) v případě dávek upozorňuje na problém, kterým se může stát klauzule v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi o tom, že každý, než si zažádá o dávky hmotné nouze, musí uplatnit všechny nároky z předešlých systémů sociálního zabezpečení (I. pilíř a II. pilíř) a projevit snahu zvýšit si příjem vlastním přičiněním. Tím, že žena – matka, odmítne zapsat otce do rodného listu dítěte, může být považována za osobu, která se nesnaží zvýšit si příjem vlastním přičiněním (neuplatnění nároku na výživné nezletilého dítěte). Někteří odborníci rozlišují chudobu relativní a absolutní. Absolutní chudoba souvisí se

spotřebou a s uspokojováním nejzákladnějších potřeb na úrovni holého přežití. (Krebs, 2010) Dávka „Mimořádná okamžitá pomoc“ je dávka jednorázová, zákon vyjmenovává, kdo může o dávku požádat nebo k čemu má dávka sloužit, např. na úhradu odůvodněných nákladů nezaopatřenému dítěti související se vzděláním nebo zájmovou činností (kroužky, lyžařský výcvik, letní tábor) (Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi). „Doplatek na bydlení“ je dávka opakující a je určen jak rodinám s dětmi, tak jednotlivcům, kteří nedosahují potřebného příjmu k uhrazení nákladů na bydlení za podmínek, které určuje Zákon o pomoci v hmotné nouzi (č. 111/2006 Sb.) a zároveň užívají byt na základě nějakého právního titulu (smlouvy, rozhodnutí) v písemné formě, přičemž nemusí být v bytě hlášeni k trvalému pobytu. Osoba nacházející se v hmotné nouzi, jejíž příjem nedosahuje částky živobytí (nebo částky živobytí společně posuzovaných osob), má nárok na „Příspěvek na živobytí“, přičemž výše dávky se určuje podle životního minima a příjmem posuzované osoby (společně posuzovaných osob).

1.3.2 Podpora žen – samoživitelek v péči o děti (z pohledu okolí a rodiny)

Aby se ženy po mateřské a rodičovské dovolené mohly úspěšně vrátit na pracovní trh je nezbytná pomoc hlavně z okruhu rodiny a možnost využít dostupného institucionálního zabezpečení dětí předškolního a školního věku. V České republice patří k základním zařízením jesle, mateřské školy, základní školy a družiny při základních školách. Finančně dostupná zařízení pro většinu obyvatel tvoří hlavně státní zařízení. Dle zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, patřily jesle mezi zvláštní dětská zdravotnická zařízení pečující o všestranný rozvoj dětí ve věku do 3 let. Tento zákon částečně nahradil zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a dle něj již jesle nepatří mezi zdravotnická zařízení a již není potřeba poskytovat péči o všestranný rozvoj zdravých dětí do 3 let věku v režimu zdravotnického zařízení. Nyní je možnost poskytovat péči, která byla poskytována v jeslích, např. v režimu vázané živnosti „péče o děti do 3 let věku v denním režimu“ dle zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání, ve znění pozdějších právních předpisů. Mateřské školy jsou v režimu školských zařízení dle zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, ve kterých se organizuje předškolní vzdělání převážně pro děti ve věku tří až šesti let, respektive dvou až sedmi let. Všechna tato zařízení zabezpečují základní péči a postupně s přibývajícím věkem dětí i přípravu pro pozdější úspěšné přijetí na základní školu. Počet mateřských škol na našem území na konci minulého

století významně poklesl. To je také jeden z důvodů, spolu s mírně stoupající porodností na přelomu tisíciletí, v nárůstu počtu nepřijatých dětí do mateřských škol z důvodu jejich nedostatečných kapacit (Křížková et al., 2008).

Velmi užitečným institutem v péči o děti jsou školní družiny při základních školách. Tyto instituce jsou vyhrazené převážně pro děti docházející do prvních až třetích ročníků, maximálně pátých ročníků. (Zákon č. 561/2004 Sb., Školský zákon) Provoz družiny začíná již před vyučováním a končí stejně jako většina mateřských škol kolem 17hodiny. (ZSEBENESE.cz, 2008-2016) Umístění věkově vhodného dítěte do družiny je tím pádem velice důležitým předpokladem pro úspěšné skloubení práce a péče rodičů. U žen – samoživitelek, které se případně nemohou opřít o pomoc partnera či široké rodiny, se možnost využití družiny stává nezbytností (Rydvalová, Junová, 2011). Zároveň může ředitel školy rozhodnout, čerpá-li rodič opakující se dávku v hmotné nouzi, o prominutí poplatku za školní družinu. (Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání)

Pomoc ženám v návratu do pracovního procesu z okruhu rodiny se týká převážně jejich partnerů, otců dětí. V případě, kdy je žena bez partnera a stává se samoživitelkou jí tato pomoc výrazně chybí: *"...osamocený rodič je zpravidla nucen v chodu domácnosti zastávat obě rodičovské role"* (Matoušek et al., 2005. s.47). Velkou výhrou pro pracující ženy jsou již ekonomicky neaktivní prarodiče (např. poživatelé starobního důchodu) ochotní ke spolupráci v péči o děti. Jakožto blízcí příbuzní svá vnoučata většinou dobře znají a ony je (Rydvalová, Junková, 2011). V případě žen – samoživitelek je role prarodičů klíčová. Hašková et al. (2016) tuto pomoc nazývá „univerzální“. Díky ochotě prarodičů (odvádění/vyzvedávání dětí do/ze školských zařízení, péče o děti v době nemoci či školních prázdnin,...) může matka do placené práce, která není limitována provozní dobou školských zařízení. Navíc je mnohdy pomoc prarodičů cílená i do oblasti bydlení, společné bydlení osamělé matky s dětmi s prarodiči pak pomáhá sdílet péči o domácnost a děti (i mimo období pracovní doby matky).

1.3.3 Podpora žen – samoživitelek na trhu práce

Sametová revoluce a následný pád „Železné opony“ otevřel ženám nové příležitosti v životě a možnosti na trhu práce, včetně oblasti vzdělávání. Pracovní trh se začal více zaplňovat ženami, které chtějí dosáhnout obdobného pracovního, finančního a společenského uznání jako muži. Naneštěstí s těmito možnostmi přibývá i nejistota

a nezaměstnanost (Hamplová, 2010). Touto nejistotou a vyšší nezaměstnaností jsou ohroženy zejména ženy – matky. (Potůček, 2011) A to zvláště ženy s malými dětmi (o to více ženy - samoživitelky) (Dudová, 2009), které jsou na trhu práce pokládány za jednu z nejvíce ohrožených skupin diskriminací (Křížková a Vohlídalová, 2009).

V rámci jednotlivých týdnů stanovuje zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce „obecnou pracovní dobu“ na 40 hodin. Většině rodičů (resp. samoživitelek), snažících se skloubit práci a péči o děti, plný pracovní úvazek v podobě těchto 40 hodin týdně (většinou po dobu pěti dní s pevně stanoveným začátkem a koncem pracovní doby) nevyhovuje (Křížková, 2008). Zaměstnankyně mohou využít, po dohodě se zaměstnavatelem, jeden z možných pracovních úvazků, které mohou napomoci lepšímu sladování práce a péče. Mezi ně patří: poloviční úvazek, sdílené pracovní místo, pružná pracovní doba, konto pracovní doby, práce z domova nebo stlačený pracovní týden (Jobs, 2016). Zaměstnankyně se může se zaměstnavatelem domluvit na kratší pracovní době (např. polovičním úvazku) s tím, že mzda a případné benefity budou odpovídat sníženému počtu hodin. O tuto formu pracovního úvazku zpravidla žádají lidé pečující o nemocnou blízkou osobu, malé dítě/děti či těhotné zaměstnankyně (Křížková, 2011). Dle Zákoníku práce je zaměstnavatel povinen, pokud tomu nebrání vážné provozní důvody, takové žádosti vyhovět. (Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce)

Pracujícím ženám - matkám, které nemají možnost častého hlídání dětí například z okruhu rodiny, a pokud to zaměstnavatel či povaha práce umožňuje, vyhovuje práce z domova. Ta je vymezena jako „výkon práce mimo prostory zaměstnavatele“, dále dle dohody zaměstnankyně se zaměstnavatelem (Marksová-Tominová, 2009). Další z možných alternativ pro zaměstnané matky může být pracovní úvazek s pružnou pracovní dobou. Zaměstnankyně si v rámci zaměstnavatelem určených časových úseků, může volit začátek, popřípadě i konec pracovní doby (Fialová, 2010). Výhodou u pružné pracovní doby je, že jí mohou zaměstnankyně využít u polovičních i plných pracovních úvazků (Machač, 2014). Oproti běžnému pracovnímu úvazku lze zaměstnanými matkami využít i sdílené pracovní místo. Po dohodě, kolik hodin který zaměstnanec odpracuje, sdílejí dva či více zaměstnanců jedno pracovní místo (Rydvalová, Junová 2011). Ženy – samoživitelky (zaměstnankyně) mohou, v případě nemoci jejich dítěte, využít, podle § 40 odst.1 písm. b) zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, delší podpůrní doby: „*Podpůrní doba u ošetrovného je*

16 kalendářních dnů, jde-li o osamělého zaměstnance, který má v trvalé péči aspoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku.“

2 Cíl práce

Cílem diplomové práce je zmapovat u osamělých žen – matek nezletilých dětí - jejich postoj k problému „samoživitelství“. Celkově popsat jaký vliv má ukončení partnerství na osamělou ženu – matku vychovávající nezletilé dítě/děti. Jakým novým životním situacím musí čelit a jaký zvolily životní styl. Dále jaké formy pomoci využívají.

Dnešní svět je charakteristický rozpadem původních hodnot, mezi které patří rodina, manželství/partnerství, výchova dětí. Po rozvodu/rozchodu rodičů zůstává větší část dětí stále ještě v péči matek. Z žen se tak stávají někdy dobrovolně, jindy nedobrovolně, matky - samoživitelky. Charakteristickým znakem pro tyto případy je zřetelná změna ekonomické situace rodiny a potřeba nově zorganizovat péči o děti a domácnost. Některé ženy mají "štěstí" a mohou využívat mezigenerační či sousedskou výpomoc, jiné se mohou spolehnout pouze na pomoc státu v podobě dávek ze systému státní sociální podpory či dávek hmotné nouze. Většina žen využívá při zaměstnání pro své děti mateřských škol nebo družin při základních školách. Práce se bude zabývat pohledem žen - samoživitelek na tuto problematiku, jak se ony samy vyrovnaly s rozchodem/rozvodem, z něhož jim zůstaly nezletilé děti. Jak jim rozvod/rozchod zasáhl do celkového sociálního fungování rodiny, kdo a jak jim s jejich nelehkým údělem pomohl a čeho se musely vzdát.

2.1 Výzkumné otázky

V souvislosti s cílem práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky:

VO1: Jak se osamělé ženy – matky nezletilých dětí vyrovnávají s problémem "samoživitelství"?

VO2: Jaké podpory využívají osamělé ženy – matky nezletilých dětí z okruhu rodiny, okolí či státu?

3 Metodika

Teoretická část diplomové práce byla zpracována na základě prostudování současné odborné literatury, odborných sociologických výzkumů, webových stránek zabývajících se problematikou rozvodu/rozchodu partnerství a samoživitelství, domácích a zahraničních periodik.

Ke zpracování praktické části diplomové práce byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie. Dle Reichela (2009, s. 40) představuje kvalitativní metoda: „... řadu rozdílných postupů, které se snaží najít porozumění zkoumanému sociálnímu problému“, neboli se tato metoda snaží zkoumat jak jednotlivci nebo skupiny chápou a jak si vysvětlují danosti světa. Hendl (2012, s. 49) k postupu při kvalitativním výzkumu dále uvádí: *"provádí se pomocí delšího a intenzivního kontaktu s terénem nebo situací jedince či skupiny jedinců"*.

Při získávání dat kvalitativní metodou byla použita metoda dotazování technikou polostrukturovaného rozhovoru. Tento rozhovor byl veden s patnácti ženami - samoživitelkami. Reichela (2009) uvádí, že u tohoto postupu nemusí být dodrženo přesné pořadí otázek, tazatel pracuje s připraveným souborem otázek či témat, a v případě potřeby je může obměňovat. Za důležité, u tohoto postupu, považuje Miovský (2006) umět se přizpůsobit dané situaci a potřebám komunikačních partnerů.

3.1 Analýza a zpracování dat

Výzkum probíhal formou rozhovorů s komunikačními partnerkami, které vyjádřily souhlas s následným rozhovorem. Rozhovory byly realizovány v průběhu měsíců prosinec 2016 až únor 2017 na předem domluvených schůzkách a byly zaznamenány na zápisový arch. Kostru rozhovorů tvořily otázky týkající se samoživitelství žen v oblasti sladování práce a péče, výživného a vyrovnávání se s problémem samoživitelství.

Získaná data byla nejdříve zaznamenána na zápisový arch a poté přepsána do elektronické podoby, pročištěna a poté analyzována pomocí metody vytváření trsů. Metoda vytváření trsů pracuje na principu shromáždění určitých výroků do skupin (trsů), tyto výroky se mohou seskupovat do skupin například podle času, prostoru nebo jednoho ohraničeného tématu. (Miovský, 2006)

3.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor tvořilo patnáct žen - samoživitelek ve věku 25-44 let z okresu Písek, minimálně půl roku po rozvodu/odchodu partnera, které mají v péči nezletilé dítě/děti. Komunikační partnerky byly vybírány záměrným účelovým výběrem. Do výzkumného souboru nebyly zařazeny ženy, které se staly samoživitelkami nedobrovolně úmrtím partnera.

Osm z patnácti komunikačních partnerek je rozvedených – vztah s partnerem byl definitivně ukončen rozvodem manželství, sedm svobodných – ukončily svůj vztah odchodem partnera nebo odchodem svým. Deset komunikačních partnerek žije v okresním městě, pět na vesnici. Deset komunikačních partnerek v současné době nemá přítele, pět komunikačních partnerek si nového přítele našly, ale dvě s novým partnerem nežijí ve společné domácnosti, tři komunikační partnerky ano. Celkem mají tyto komunikační partnerky 33 dětí, z toho je 31 nezaopatřených dětí, v péči komunikačních partnerek je z těchto nezaopatřených dětí 30. Z 15 komunikačních partnerek mají dvě ukončené vysokoškolské vzdělání, šest žen má ukončeno středoškolské vzdělání a šest žen je vyučeno, jedna má pouze základní vzdělání. Čtyři komunikační partnerky jsou nezaměstnané, tři jsou na rodičovské dovolené (případně k tomu i podnikají), osm žen je zaměstnaných. U tohoto výzkumného vzorku se délka samoživitelství pohybuje od 6 měsíců do sedmi let.

Tabulka 1 - Výzkumný vzorek

	Věk KP	Stav	Počet dětí	Věk dětí	Zaměstnání	Vzdělání	Délka samoživitelství
KP 1	41	rozvedená	1	13 let	Prodavačka	SŠ	7 let
KP 2	29	rozvedená	2	6 a 2 roky	RD + OSVČ	VŠ	9 měsíců
KP 3	41	rozvedená	2	16 a 8 let	Oblastní manažerka	Dokončuje VŠ	3 roky
KP 4	32	rozvedená	1	4 roky	Dělnice	Vyučena	1 rok
KP 5	41	svobodná	2	6 a 8,5 let	Laborantka	VŠ	1 rok
KP 6	37	rozvedená	1	12 let	Švadlena	Vyučena	4 roky
KP 7	26	svobodná	1	3,5 roku	Dělnice	Vyučena	18 měsíců
KP 8	44	rozvedená	3	21, 19 a 2 roky	RD + OSVČ	SŠ	6 měsíců
KP 9	34	rozvedená	3	12, 9 a 7 let	Nezaměstnaná	Vyučena	3 roky
KP 10	25	svobodná	2 (v péči pouze 1)	4 roky (v péči MB) a 6 měsíců	RD	ZŠ	Od 6. měsíce těhotenství (11 měs.)
KP 11	37	rozvedená	2	11 a 9	Účetní	SŠ	2 roky
KP 12	41	svobodná	5 (nezoopatřené 3)	21,19,15, 9 a 7 let	Nezaměstnaná	Vyučena	5 let
KP 13	31	svobodná	2	11 a 6 let	Dělnice	SŠ	2 roky
KP 14	26	svobodná	2	7 a 4	Nezaměstnaná	SŠ	6 měsíců
KP 15	40	svobodná	4	16,13,9,7	Nezaměstnaná	Vyučena	7 let

Zdroj: Vlastní výzkum

4. Výsledky

V této části diplomové práce jsou vyhodnoceny rozhovory se ženami - samoživitelkami, které spojuje stejný problém - samoživitelství. Výzkum byl zaměřen na jejich postoj k problému „samoživitelství“, jaký vliv mělo ukončení partnerství na osamělou ženu – matku vychovávající nezletilé dítě/děti nebo co vedlo ženu – samoživitelku ke zvolení této životní formy. Dále také jakým novým životním situacím musí čelit, jaký zvolily životní styl a jaké formy pomoci využívají. Výsledky jsou rozděleny do třech okruhů: První okruh otázek se týkal života žen – samoživitelek, kolik mají dětí, jak dlouho jsou sami, kolik času věnují domácnosti a dětem a jaké pomoci využívají z okolí, rodiny či státu. Druhý okruh otázek se týkal finanční situace žen – samoživitelek, jaké mají finanční příjmy, finanční výdaje a dále zkušeností s plněním vyživovací povinnosti ze strany otců jakožto povinných. Třetí okruh otázek se týkal změn v životě žen – samoživitelek, jakou ony sami na sobě pociťovaly změnu s příchodem samoživitelství a jaké nové překážky jim život jakožto samoživitelkám nachystal.

V následujících trsech jsou zanesena data z rozhovorů a poté okomentována. Písmeno "X" v tabulce značí souhlas komunikační partnerky s uvedenou otázkou.

Všechny dotazované ženy po prvním oslovení souhlasily s tím, že se budou podílet na praktické části této diplomové práce jako komunikační partnerky. Rozhovory byly předem domluvené a probíhaly buď v bytě komunikační partnerky, nebo v kavárně, kde se ženy cítily příjemně. Nejprve byly dotazované ženy seznámeny s tématem diplomové práce a následně jim byly stručně popsány okruhy témat, ke kterým se budou vztahovat jednotlivé konkrétní otázky. Poté byla stanovena přibližná délka rozhovoru. Ženy byly upozorněny, že rozhovory budou zaznamenávány na zápisový arch a zároveň jim bylo sděleno, jak bude se získanými informacemi nakládáno. Nakonec komunikační partnerky znovu vyslovily souhlas s rozhovorem.

4.1 Osobní charakteristiky komunikačních partnerek

Pro přiblížení životních situací komunikačních partnerek představím jejich krátké osobní charakteristiky.

Komunikační partnerka 1 je 41letá rozvedená matka jednoho dítěte (13 let) se středoškolským vzděláním. V současné době pracuje jako prodavačka v potravinách mimo svůj obor vzdělání, s pracovním úvazkem 150 hod/ měsíčně. Zároveň pracuje na dohodu (brigádně), chodí uklízet do prodejny a do soukromých bytů. Žije sama s dítětem již sedm let, bez přítele. Byla vdaná sedm let, manžel měl z předchozího vztahu dvě děti, nyní je znovu ženatý a má další, již čtvrté dítě. Příčinu rozvodu viděla komunikační partnerka v neustálých neshodách a pozdější nevěře partnera. Exmanžel, dle vyjádření komunikační partnerky, o dítě nemá zájem, nenavštěvuje ho a ani s ním nekomunikuje pomocí telefonu či sms zpráv, výživné platí řádně, je zaměstnán jako voják z povolání. Dítě bylo soudně svěřeno do péče matky, otcí bylo stanoveno výživné. S péčí o dítě jí pomáhají mateřští prarodiče a děti exmanžela z předchozího manželství, otcovští prarodiče nemají zájem. Ráda cestuje, miluje květina a knihy, v bytě s ní žije jeden pes.

Komunikační partnerka 2 je 29letá rozvedená matka dvou dětí (6 a 2 roky) s vysokoškolským vzděláním. V současné době je s mladším dítětem na rodičovské dovolené a zároveň pracuje jako OSVČ v daňovém poradenství ve svém oboru vzdělání, s pracovním úvazkem 2 dny po 8 hodinách v týdnu. Žije sama s dětmi asi ¾ roku u svých rodičů v rodinném domě, bez přítele. Byla vdaná sedm let, pro oba se jednalo o první manželství. K rozpadu manželství došlo, dle sdělení komunikační partnerky, pro psychické a fyzické týrání ze strany manžela a pro neshody ohledně výchovných stylů v rodině. Exmanžel má o děti zájem, starší z dětí si bere 1x za 14 dní, mladší navštěvuje 1x za 14 dní v bydlišti matky, výživné platí řádně, je zaměstnán jako programátor. Děti byly svěřeny do péče matky, otcí bylo stanoveno výživné. S péčí o děti jí pomáhají mateřští prarodiče, otcovští prarodiče zájem mají, ale pro velkou vzdálenost svá vnoučata příliš nevidají. Komunikační partnerka je věřící.

Komunikační partnerka 3 je 41letá rozvedená matka dvou dětí (16 a 8 let) se středoškolským vzděláním, v současné době si dokončuje vysokoškolské vzdělání v ekonomickém oboru. Pracuje jako oblastní manažerka v potravinářském oboru na plný pracovní úvazek. Zároveň pracuje o nedělích na dohodu (brigádně)

v potravinářských prodejnách (úklid, inventury apod.). Žije sama s dětmi již tři roky (dva roky rozvedená) v domě svých rodičů, přibližně rok má přítele, ale ten s ní nežije ve společné domácnosti. Byla vdaná čtrnáct let, pro oba partnery se jednalo o první manželství. Příčinu rozvodu viděla komunikační partnerka v neustálých neshodách a pozdější nevěře partnera. Exmanžel o děti zájem má, bere si je skoro každý víkend, případně i v týdnu, domluva ohledně styku je mezi rodiči bezproblémová, otec je v insolvenční, výživné stále nehradí, pracuje jako OSVČ v oboru stavebnictví. Děti byly soudně svěřeny do péče matky, otcí bylo stanoveno výživné. S péčí o děti matce pomáhají mateřští prarodiče a sourozenci, otcovská babička zájem dlouhodobě nemá. Komunikační partnerka má ráda knihy a hraje volejbal, rozvod se na ní podepsal zdravotně, v současné době se léčí s hypertenzí.

Komunikační partnerka 4 je 32letá rozvedená matka jednoho dítěte (4 roky), je vyučena v oboru kuchař - číšník. V současné době pracuje jako dělnice v automobilovém průmyslu mimo svůj obor vzdělání, na plný pracovní úvazek, jiný pracovní úvazek nemá. Žije sama s dítětem jeden rok, bez přítele. S manželem žila 13 let, z toho pět let v manželství, pro oba partnery se jednalo o první manželství. Příčinu rozvodu viděla komunikační partnerka v nevěře partnera a jeho odchodu k nové partnerce. Exmanžel o dítě zájem má, ale jelikož pracuje v SRN na tři směny, ke styku otce a dítěte dochází velice nepravidelně. Dítě bylo soudně svěřeno do péče matky a otcí vyměřeno výživné, s péčí o dítě matce pomáhají otcovští prarodiče, mateřští prarodiče mají zájem o vnuče sporadický. Komunikační partnerka ráda sportuje a cestuje, v bytě s ní žijí dva psi.

Komunikační partnerka 5 je 41letá matka dvou dětí (6 a 8,5 roku let), které se narodily z družného vztahu, má vysokoškolské vzdělání. V současné době pracuje jako laborantka ve svém oboru vzdělání, na plný pracovní úvazek, jiné pracovní úvazky nemá. Žije sama s dětmi přibližně jeden rok, bez přítele. S partnerem žila v družném vztahu asi 12 let. Příčinu rozchodu viděla komunikační partnerka v neustálých neshodách o životním stylu, odcizení a především v partnerova lhaní ohledně financí (partner má několik exekucí). Rodiče nemají péči o děti ani výživné stanoveny soudně, otec má o děti zájem, ohledně dětí jsou rodiče schopni domluvy, otec výživné hradí, je zaměstnán v pohostinství. S péčí o děti matce pomáhají mateřští prarodiče. Ráda čte a jezdí s dětmi na výlety.

Komunikační partnerka 6 je 37letá rozvedená matka jednoho dítěte (12 let), je vyučena jako švadlena. V současné době pracuje na zkrácený úvazek ve svém oboru vzdělání, s pracovním úvazkem okolo 100 hod/ měsíčně. Jiný pracovní úvazek nemá, dítě má lehčí zdravotní postižení (rozštěp patra). Matka je rozvedená čtyři roky, nyní žije se svým dítětem a s přítelem ve společné domácnosti, nový přítel má z předchozího vztahu dvě děti. Matka byla vdaná devět let. Příčinou rozvodu byla nadměrná konzumace alkoholu ze strany partnera a neustále neshody, poté byl manžel ve VTOS. Exmanžel, dle vyjádření komunikační partnerky, o dítě nemá zájem, nenavštěvuje ho, pouze občas kontaktuje pomocí telefonu či sms zpráv, výživné neplatí nebo velice zřídká, otec není v současné době zaměstnán. S péčí o dítě jí pomáhá mateřská babička nebo současný přítel, otcovští prarodiče nemají zájem. Ráda čte a maluje.

Komunikační partnerka 7 je 26letá matka jednoho dítěte (3,5 let), které se narodilo z družného poměru, matka je vyučena jako švadlena. Po rodičovské dovolené nastoupila jako prodavačka na plný úvazek mimo svůj obor vzdělání. Po odchodu od partnera se odstěhovala se svým dítětem ke své matce a poté k novému příteli. Ve vztahu s otcem dítěte byla čtyři roky. Příčinou rozchodu viděla komunikační partnerka v neustálých neshodách, které poté řešila odchodem a novým partnerem. Otec má o dítě zájem, bere si ho 1x za 14 dní, výživné platil nahodile, v současné době (cca 3 měsíce) platí řádně, pracuje v oboru stavebnictví. Soud svěřil dítě do péče matky, otcí bylo stanovené výživné a rozsah styku, rodiče nejsou příliš schopni domluvy. S péčí o dítě matce pomáhá mateřská babička, mateřská sestra a nový přítel, otcovští prarodiče žijí mimo Českou republiku. Ráda navrhuje oděvy, šije a maluje, v budoucnosti by ráda měla svůj salon.

Komunikační partnerka 8 je 44letá rozvedená matka tří nezaopatřených dětí (21, 19 a 2 roky) se středoškolským vzděláním. První dvě děti se narodily v manželství, poslední z dětí se narodilo z družného poměru. V současné době je matka na rodičovské dovolené s nejmladším z dětí, do konce roku pracovala jako OSVČ v oboru stavebnictví. Žije sama s dětmi ve vlastním rodinném domě, přibližně půl roku, bez přítele. Příčinou rozchodu viděla komunikační partnerka v neustálých neshodách a finančních problémech partnera (otec je v insolvenční), otce svého posledního dítěte, otec výživné hradí (pracuje jako OSVČ v oboru stavebnictví), o dítě má zájem, rodiče jsou schopni domluvy. Exmanžel (otec prvních dvou dětí), o děti zájem má, obě děti studují, soudem byly děti svěřeny do péče matky a otcí určeno výživné, otec výživné

hradí. S péčí o nejmladší dítě matce pomáhají starší děti. Matka má ráda zahrádku a květiny, po ukončení rodičovské dovolené by ráda opět pokračovala v podnikání v oboru stavebnictví.

Komunikační partnerka 9 je 34letá rozvedená matka tří dětí (12, 9 a 7 let), vyučena jako prodavačka. V současné době je nezaměstnaná, registrovaná na Úřadu práce. Žije sama s dětmi v pronajatém bytě v rodinném domě již tři roky, má přítele, s kterým ale nežije ve společné domácnosti. Byla vdaná devět let, pro oba partnery se jednalo o první manželství. Příčinou rozvodu byly neustálé neshody, finanční problémy (rodina je v exekuci) a vznětlivá povaha partnera. Děti byly soudem svěřeny do péče matky, otcí bylo vyměřeno výživné, které do loňského roku hradil nahodile, nyní hradí již řádně (dva měsíce). Otec má o děti vlažný zájem, navíc jakožto řidič MKD je vídá výjimečně. Matka by si ráda našla zaměstnání pouze na ranní směny ve svém oboru vzdělání.

Komunikační partnerka 10 je 25letá matka dvou dětí (4 roky a 6 měsíců) se základním vzděláním. V současné době je na rodičovské dovolené s mladším dítětem. Starší dítě je svěřeno do péče mateřské babičky (žije mimo ČR) a matce bylo vyměřeno výživné, které do konce roku nehradila, na matku je vydán trestní příkaz. Matka žije sama s mladším dítětem od šestého měsíce těhotenství, kdy jí opustil otec mladšího dítěte. Ani jedno z dětí nemá uvedeno otce v rodném listě, proti otcí mladšího dítěte matka podala žalobu o určení otcovství, otec nikterak na výživu dítěte nepřispívá, nepracuje. Jako příčinu rozchodu vidí komunikační partnerka nezralost otce dítěte, který si v průběhu těhotenství svojí aktivní úlohu jakožto otec, rozmyslel a matku opustil. O dítě otec zájem nemá, výživné nehradí, zdržuje se mimo Českou republiku, otcovství uznat nechce, matce není známo místo pobytu otce, patrně Anglie. S péčí o dítě matce pomáhá mateřská teta a sousedka.

Komunikační partnerka 11 je 37letá rozvedená matka dvou dětí (11 a 9 let) se středoškolským vzděláním. V současné době pracuje účetní na plný úvazek, v oboru svého vzdělání, jiné pracovní úvazky nemá. Žije sama s dětmi přibližně dva roky, původně se odstěhovala za novým přítelem, ale vztah nevyšel. Byla vdaná deset let, pro oba partnery se jednalo o první manželství. Příčinu rozvodu viděla komunikační partnerka v neustálých neshodách, které řešila odchodem i s dětmi k novému partnerovi do vzdáleného města (cca 200 km), vztah nevydržel. Soudem byly svěřeny děti do výchovy matky, otcí bylo stanoveno výživné i rozsah styku, 1x za 14 dní o víkend.

Otec má o děti aktivní zájem, výživné hradí včas a v plné výši, otec je zaměstnán v automobilovém průmyslu. S péčí o děti matce pomáhají mateřští i otcovští prarodiče. Má ráda dobré jídlo, ráda vaří.

Komunikační partnerka 12 je 41letá svobodná matka pěti dětí (21, 19, 15, 9 a 7 let), je vyučená švadlena, dvě starší děti jsou již samostatné, čili dnes již pečuje o tři nezaopatřené děti. Matka je dlouhodobě nezaměstnaná, opakovaně registrovaná na Úřadu práce s občasným krátkodobým zaměstnáním, nyní na neschopence, poté se chce opět registrovat na Úřad práce. První dvě děti pocházejí z družného vztahu, nyní jsou již dospělé a částečně soběstačné (mladší z dětí má již také potomka), třetí dítě pochází z družného vztahu, dítě bylo soudem svěřeno matce, otec hradí výživné (zaměstnán jako dělník v masokombinátu), o dítě má aktivní zájem, dítě se samo rozhoduje, u koho bude o víkendech a prázdninách trávit volný čas (v týdnu je na Domově mládeže). Čtvrté dítě je také z družného vztahu, dítě je svěřeno soudem do výchovy matky, otec hradí výživné, o dítě má zájem, jako řidič MKD nemá přesně soudně vymezen rozsah styku, rodiče jsou schopny domluvy. Páté dítě je též z družného vztahu, poměry k dítěti soudně upraveny nejsou, otec hradí výživné dle domluvy rodičů (zaměstnán v oboru stavebnictví), o dítě má zájem. Posledních pět let je matka sama s dětmi, bez přítele. Příčina rozchodu s posledním z otců byla rozdílnost v názorech, finanční neshody a alkoholismus ze strany partnera. V současné době je matka dlouhodobě práce neschopná (vyhřezlá ploténka) a z posledního krátkodobého zaměstnání pobírá dávky nemocenské. S péčí o děti matce pomáhají zletilé děti a otec nejmladšího dítěte.

Komunikační partnerka 13 je 31letá svobodná matka dvou dětí (11 a 6 let) se středoškolským vzděláním ekonomického směru. Matka je zaměstnaná jako dělnice na tři směny ve strojařském závodě mimo svůj obor vzdělání, v současné době je v pracovní neschopnosti z důvodu rizikového těhotenství. Matka byla dva roky ve VTOS, v té době byly děti soudně svěřeny do péče otce a matce vyměřeno výživné (hradil mateřský dědeček a zajišťoval i faktickou péči o děti namísto otce), po návratu z VTOS a úpravě poměrů, byly děti, před dvěma lety, svěřeny do péče matky, otcí bylo vyměřeno výživné. V současné době má matka nového přítele, s kterým čeká třetí dítě, otec prvních dvou dětí o děti projevuje vlažný zájem, převážně pouze telefonický nebo formou sms zpráv, osobní kontakt max. 1x měsíčně a méně, výživné hradí nepravidelně, otec pracuje jako OSVČ v oboru stavebnictví. Matce s péčí o děti pomáhá mateřský

dědeček a současný přítel, otcovští prarodiče již nejsou naživu. Komunikační partnerka ráda cestuje a chodí do přírody, po návratu z VTOS přehodnotila svůj hodnotový žebříček.

Komunikační partnerka 14 je 26letá svobodná matka dvou dětí (4 a 7 let) se středoškolským vzděláním. Matka je po skončení rodičovské dovolené registrovaná na Úřadu práce, s příležitostným nekolidujícím zaměstnáním. Matka ze zdravotních důvodů (roztroušená skleróza) nemůže pracovat na plný úvazek nebo dokonce na tři směny. Děti se narodily z družného vztahu, soudně jsou děti svěřeny do péče matky, otcovi je určeno výživné. Otec má o děti aktivní zájem, rodiče jsou ohledně dětí schopny domluvy, otec hradí výživné pravidelně a v plné výši pomocí exekuce z platu, otec je zaměstnán ve firmě vyrábějící zemědělskou techniku. Matka žije sama s dětmi přes půl roku, bez přítele. Důvodem rozchodu jsou rozdílné názory na život a finanční problémy (oba rodiče jsou v exekuci). S péčí o dítě jí pomáhají mateřští prarodiče (mateřští prarodiče nemají zájem) a otcovští prarodiče. Matka ráda chodí do přírody, maluje a věnuje se studiu (ekonomického směru).

Komunikační partnerka 15 je 40letá svobodná matka čtyř dětí (16, 13, 9 a 7 let), je vyučená v oboru zahradník. V současné době je dlouhodobě nezaměstnaná, registrovaná na Úřadu práce. Většinu času žije sama s dětmi, nyní je již sedm let bez přítele. Nejstarší z dětí má z družného vztahu s partnerem žijícím ve Velké Británii, otec o dítě zájem nemá, příležitostně pošle výživné (v poslední době nic), poměry k dítěti soudně upraveny nejsou. Ostatní tři děti také pochází z družného vztahu, otec žije trvale ve Švýcarsku, o děti zájem nemá, děti byly soudem svěřeny do péče matky, otcovi bylo stanoveno výživné, které dlouhodobě nehradí, otec není v současné době zaměstnán. Příčinu rozchodu s posledním z partnerů (otcem mladšího dítěte) vidí komunikační partnerka v komunikačních neshodách, sama udává, že neumí žít ve vztahu. Matka ráda cestuje.

4.2 Výsledky rozhovorů

První okruh otázek se týkal života žen – samoživitelek, kolik mají dětí, jak dlouho jsou samy, úpravu styku s druhým rodičem, kolik času věnují domácnosti a dětem a jaké pomoci využívají z okolí, rodiny či státu.

Trs 1 ukazuje, jak dlouho jsou již komunikační partnerky samy jako samoživitelky, jak dlouho byly v partnerském vztahu před vznikem samoživitelství a zda si již našly nového partnera.

Trs 1 Život samoživitelky

	Délka samoživitelství			Délka partnerství před vznikem samoživitelství			Nový partner
	do 1 roku	1-3 roky	3 roky a více	do 3 let	4 – 10 let	Nad 11 let	
KP 1			X		X		
KP 2	X				X		
KP 3		X				X	X
KP 4	X					X	
KP 5	X					X	
KP 6			X		X		X
KP 7		X			X		X
KP 8	X			X			
KP 9		X				X	X
KP 10	X			X			
KP 11		X				X	
KP 12			X	X			
KP 13		X			X		X
KP 14	X				X		
KP 15			X	X			

Zdroj: Vlastní výzkum

Jako délku samoživitelství do jednoho roku uvedlo celkem šest komunikačních partnerek (KP 2, KP 4, KP 5, KP 8, KP 10, KP 14), komunikační partnerka 10 k tomu uvedla: „...přítel mě opustil již v šestém měsíci těhotenství. Takže teď jsem sama už skoro 11 měsíců. Najednou mi řekl, že se necítí být otcem, jako tak mladý a už otcem a opustil mě, do dneška se na malého nepřijel podívat...“. Komunikační partnerka 1 naopak uvádí: „...otěhotněla jsem ještě před svatbou, přítel měl z předchozího manželství dvě děti a naše si moc přál. Po šesti letech jsem ho přestala bavit a se mnou

i jím vytoužené dítě, na dceru se nepřijde podívat, ani nezavolá, už jsme sami sedm let, našel si jinou, mladší, teď s ní má další mimino...“.

Před rozpadem vztahu, z kterého se narodily děti, žily čtyři komunikační partnerky (KP 8, KP 10, KP 12, KP 15) v partnerství nebo v manželství méně než 3 roky. Komunikační partnerka 8 k tomu sdělila: *„...s přítelem, než jsme vztah definitivně ukončili, jsem byla střídavě tři roky, přítel měl neustálé problémy s financema, ...“*, obdobnou zkušenost má komunikační partnerka 12: *„...s posledním přítelem jsem vydržela tři roky, nedalo se to vydržet, hodně pil, věčně bez peněz, ...“*. Šest komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 6, KP 7, KP 13, KP 14) z celkových patnácti žilo ve svazku, před vznikem samoživitelství, více jak tři roky, ale méně než deset let. Komunikační partnerka 7 uvedla: *„...s přítelem jsem byla chvíli, střídavě asi rok, když jsem otěhotněla, vydrželi jsme spolu skoro čtyři roky, ...“* a komunikační partnerka 14: *„...byli jsme spolu pět let, o dětech se domluvíme, ale spolu komunikovat neumíme, ...“*. Ostatních pět komunikačních partnerek (KP 3, KP 4, KP 5, KP 9, KP 11) žilo ve svazku více než deset let. Například komunikační partnerka 4: *„...s manželem jsem byla od svých 19cti let, po osmi letech jsme se vzali, protože jsme chtěli děti, no a po pěti se rozvedli, ...“*.

Většina komunikačních partnerek (deset) je v současné době sama, bez přítele, nového partnera má pět komunikačních partnerek (KP 3, KP 6, KP 7, KP 9, KP 13). Komunikační partnerka 3 uvedla: *„...přítele mám, asi rok neb rok a půl, ale společně nežijeme, už nechci. Žila jsem s exmanželem celkem 16 let pohromadě, už mi to stačilo, teď mam klid takhle mi to vyhovuje, nehledám dětem nového tatínka, ...“*. Komunikační partnerka 6: *„...já mám přítele, už docela dlouho, má taky děti, ale žít po hromadě jsme začali teprve asi před půl rokem a docela nám to klape...“*. Komunikační partnerka 7: *„...já měla nového přítele hned, s předchozím, jako s otcem malého, jsme se dost hádali, není Čech, má jiné představy o partnerství, pořád chtěl, abych byla doma... s novým přítelem žiju skoro hned, co jsem se s malým odstěhovala od bývalého, chvíli jsem zkusila žít u našich, ale nešlo to, mají malý byt, no, tak jsem se přestěhovala k novému příteli...“*. Komunikační partnerka 13 dokonce s novým přítelem očekává přírůstek do rodiny: *„...já si přítele nehledala, on si našel mě, vůbec jsem nedoufala, že to tak dopadne, poté co jsem se vrátila z vězení, dva roky, byla to dlouhá doba, přehodnotila jsem spoustu věcí, vždyť i o děti jsem přišla kvůli chlapovi, ...zažádala jsem*

si o děti, to byl můj hlavní cíl, nového chlapa jsem nehledala, no a teď s ním čekám další..., snad nám to vyjde...“.

Trs 2 ukazuje kolik dětí mají komunikační partnerky v péči, kolik let bylo dětem v době odchodu partnera a úpravu styku dětí s jejich otci.

Trs 2 Děti samoživitelek

	Počet dětí v péči			Věk dětí v době vzniku samoživitelství			Styk dětí s otcem		
	1	2	3 a více	Do 6ti let	7-15 let	Nad 16 let	Dle domluvy	Víkend 1x za 14 dní	Nemá aktivní zájem
KP 1	X			X					X
KP 2		X		X				X	
KP 3		X		X	X		X		
KP 4	X			X			X		
KP 5		X		X	X		X		
KP 6	X				X				X
KP 7	X			X				X	
KP 8			X	X		X	X		
KP 9			X	X	X				X
KP 10	X			X					X
KP 11		X			X			X	
KP 12			X	X	X	X	X		
KP 13		X		X	X				X
KP 14		X		X			X		
KP 15			X	X	X				X

Zdroj: Vlastní výzkum

Patnáct komunikačních partnerek má celkem v péči 30 nezaopatřených dětí, pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 4, KP 6, KP 7 a KP 10) pečuje o jedno dítě, šest komunikačních partnerek (KP 2, KP 3, KP 5, KP 11, KP 13, KP 14) pečuje o dvě děti a čtyři komunikační partnerky (KP 8, KP 9, KP 12, KP 15) pečují o tři a více dětí. Nejvíce dětí má v péči komunikační partnerka 15, která má v péči čtyři nezaopatřené děti. Komunikační partnerka 10 k tomu uvádí: „...já mám dvě děti, ale to první jsem měla moc mladá, má ho v péči mamka, občas za ní jezdím, ale je to těžký, ona nežije v Čechách, myslela jsem si, že si o něj zažádám, ale on už je tam zvyklý..., teď mam malýho, je to fukot, jedno dítě mi docela stačí...“.

Třináct komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 7, KP 8, KP 9, KP 10, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15) uvedlo, že v době ukončení vztahu s otcem posledního z jejích dětí, bylo některému z dětí do šesti let věku. Například komunikační partnerka 2 k tomuto uvádí: „...*když jsme se konečně domluvili na ukončení manželství, bylo synovi pět a mladší něco přes rok,...*“, komunikační partnerka 7: „...*malému byli dva, ještě jsem byla na rodičáku,...*“. U osmi komunikačních (KP 3, KP 5, KP 6, KP 9, KP 11, KP 12, KP 13, KP 15) partnerek se pohyboval věk některého z dětí v době vzniku samoživitelství mezi sedmi a patnácti roky. Komunikační partnerka 3: „...*staršímu bylo v té době třináct, takový blbý věk,...*“. Pouze dvě komunikační partnerky (KP 8, KP 12) uvedly věk dětí v době ukončení vztahu s otcem posledního z jejích dětí nad šestnáct let. Komunikační partnerka 12: „...*když jsme se rozešli? Nejstaršímu bylo asi šestnáct, nejmladší dva roky,...*“.

Většina komunikačních partnerek má děti, po ukončení vztahu, svěřené ve své výhradní péči nebo se na tom s otcem dětí domluvily. Pouze komunikační partnerka 10 pečuje ze svých dvou dětí pouze o jedno, druhé dítě bylo soudně svěřeno do péče jiné osoby - mateřské babičky. Šest komunikačních partnerek (KP 3, KP 4, KP 5, KP 8, KP 12, KP 14) uvádí, že je schopna se bez problému na styku otců s dětmi domluvit. Například komunikační partnerka 3: „...*děti si bere jak chce, třeba každý víkend nebo i v týdnu, v tom nemáme problém se domluvit,...*“ Tři komunikační partnerky (KP 2, KP 7, KP 11) mají „klasickou“ úpravu styku, kdy si otec bere děti 1x za čtrnáct dní na víkend a na polovinu prázdnin. Například komunikační partnerka 11: „...*manžel chtěl nejdříve střídavou výchovu, ale s tím jsem nesouhlasila, domluvili jsme se na víkendech a polovině prázdnin, pokud děti nejsou na táboře, to nám funguje,...*“. Šest komunikačních partnerek (KP 1, KP 6, KP 9, KP 10, KP 13, KP 15) uvedlo, že otec dětí nemá o styk s nimi zájem, případně je jeho zájem pouze nahodilý, vlažný. Komunikační partnerka 15: „...*ani jeden nemá o děti zájem, vím, že je to taky tou vzdáleností, ale aspoň by mohli zavolat, ne?...*“

Trs 3 ukazuje časovou náročnost péče o domácnost a děti ze strany žen – samoživitelek, a zda se jim dostává pomoci s touto péčí ze svého okolí.

Trs 3 Časová náročnost práce a péče

	HPP (RD)	VPP	Domácnost: méně jak 2hod/ denně	Domácnost: více jak 2hod/ denně	Děti: méně jak 2 hod/ denně	Děti: více jak 2 hod/ denně	Pomoc s domác- ností (okolí)	Pomoc s dětmi (okolí)
KP 1	X	X	X			X		X
KP 2	X	X		X		X	X	X
KP 3	X	X	X			X		X
KP 4	X			X		X		X
KP 5	X		X			X		X
KP 6	X			X		X	X	X
KP 7	X		X			X		X
KP 8	X		X			X	X	X
KP 9				X		X		X
KP 10	X		X			X		X
KP 11	X		X		X			X
KP 12		X		X		X	X	X
KP 13	X			X		X	X	X
KP 14		X	X			X		X
KP 15				X		X		X

Zdroj: Vlastní výzkum

Jedenáct komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 6, KP 7, KP 8, KP 10, KP 11, KP 13) je zaměstnáno na hlavní pracovní poměr nebo osobně pečuje o dítě v rámci rodičovské dovolené. Pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 12, KP 14) pracuje na vedlejší pracovní poměr, například formou „brigád“-občasných přivýdělků. Z toho tři komunikační partnerky tak konají souběžně se zaměstnáním či rodičovskou dovolenou (KP 1, KP 2, KP 3). Komunikační partnerka 3 uvedla: „...jsem zaměstnaná na plný úvazek, pracuji od pondělí do pátku každý den osm hodin, někdy i dýl, protože jezdím služebně mimo Písek, v sobotu mám volno a v neděli chodím ještě pomáhat do krámu, přivydělat si jako takovou brigádu...“. Práci, spojenou s péčí o domácnost, se věnuje méně než dvě hodiny denně osm komunikačních partnerek (KP 1, KP 3, KP 5, KP 7, KP 8, KP 10, KP 11, KP 14).

Komunikační partnerka 5 k tomu uvedla: „...domácnosti se věnuju, nevím, asi hod'ku, hod'ku a půl denně? Přicházíme s holkama domu až po půl páté každý den, musíme udělat úkoly a podobně, popovídat si, pohrát, ...“. Oproti tomu sedm komunikačních partnerek (KP 2, KP 4, KP 6, KP 9, KP 12, KP 13, KP 15) uvedlo, že se práci, spojenou s chodem domácnosti, věnuje více jak dvě hodiny denně. Například komunikační partnerka 2 sdělila: „...já jsem na rodičáku, domácnost si dělám v průběhu dne, pokud nejsem ve firmě, takže určitě víc jak dvě hodiny denně to bude,...“. Komunikační partnerka 8 to vidí obdobně: „...jsem s malým doma, co potřebuju si udělám v klidu přes den, občas mi pomůže starší holka, ale jinak si to dělám sama, řekla bych, že tak dvě tři hodiny denně, skoro každý den vařím, před tím nakoupit, pak uklidit, vyprat po čtyřech lidech, ...“.

Pouze jedna komunikační partnerka (KP 11), z celkového počtu patnácti komunikačních partnerek, uvedla, že se dětem věnuje méně než dvě hodiny denně, komunikační partnerka 11 uvedla: „...domu se vracím pozdě z práce, děti už mají většinou úkoly hotové, dělají je s mojí mamkou – ona je většinou vyzvedává ve škole (tu mladší), starší už chodí do páté třídy, občas se s nima učím, hlavně s tou mladší, ale je na to málo času, jsem ráda, když jsme hotový do hodiny, ...“.

Čtrnáct komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 6, KP 7, KP 8, KP 9, KP 10, KP12, KP 13, KP 14, KP 15) uvedlo, že se dětem věnuje více jak dvě hodiny denně. Komunikační partnerka 3: „...já mam dítě v první třídě, každý den děláme úkoly, čteme apod., navíc má logopedickou vadu, takže musíme pořád trénovat, ráno ho vypravuji já, odpoledne ho vyzvednou naši, ale úkoly s ním dělám já, myslím, že tak dvě – dvě a půl hodiny s tím ránem, každý den, starší kluk už je velký, na střední škole, tomu se už tolik věnovat nemusím, ...“. Komunikační partnerka 10 k tomuto tématu uvedla: „...jelikož jsem na mateřský, malýho nemám komu dát, tak bych řekla, že se mu věnuju celý den, ...“.

Pouze pět komunikačních partnerek (KP 2, KP 6, KP 8, KP 12, KP 13) vnímá pomoc ze svého okolí s chodem domácnosti. Všechny komunikační partnerky využívají pomoc ze svého okolí s péčí o děti.

Trs 4 ukazuje, jakou pomoc využívají ženy – samoživitelky z rodiny, okolí či státu v péči o děti.

Trs 4 Kdo pomáhá s péčí o děti

	Instituce	Otec dětí	Nový partner	Mateřští prarodiče	Otcovští prarodiče	Sourozenec matky	Jiná osoba
KP 1	X			X			X
KP 2	X			X			
KP 3	X	X		X		X	
KP 4	X				X		
KP 5	X	X		X			
KP 6	X		X	X			
KP 7	X		X	X			
KP 8		X		X			X
KP 9	X			X	X		X
KP 10							X
KP 11	X	X		X	X		
KP 12	X	X		X	X		
KP 13	X		X	X			
KP 14	X	X		X			
KP 15	X			X		X	X

Zdroj: Vlastní výzkum

Z rozhovoru vyplynulo, že komunikační partnerky nejvíce využívají jako pomoc při péči o děti mateřské prarodiče, a to především mateřské babičky. Tuto pomoc uvedlo třináct (KP 1, KP 2, KP 3, KP 5, KP 6, KP 7, KP 8, KP 9, KP 11, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15) z patnácti komunikačních partnerek. Komunikační partnerka 1 k tomu uvádí: „...já už mám holku větší, už nepotřebuje hlídání, ale na prázdniny jde k našim, a když si zlomila ruku, tak byla taky u našich, doma bych jí samotnou nenechala. Občas si jí vezme exmanžela starší dcera, s tou si dobře rozumí...“ a komunikační partnerka 15: „...mě asi nejvíc pomáhá mamka, vůbec nevím, co bych si bez ní počala, starší holka mi občas mladší kluky pohlídala, ale moc se jí nechce, občas mi pomůže ségra, když je u nás,...“. Pouze dvě komunikační partnerky nemají možnost využít jako pomoc při péči o děti mateřské prarodiče (KP 4, KP 10), přičemž ale komunikační partnerka 4 využívá pomoc otcovských prarodičů: „...s našima se nedomluví, k nim je to tak na hodinu v neděli a rychle pryč, u exmanželova rodičů je to lepší, malej je u nich zvyklý, vyzvedávají mi ho ze školky, když nestíhám, bydlí hned vedle...“. Komunikační

partnerka 10 nemá možnost čerpat pomoc u svých či partnerových rodičů: „...*moje mamka nežije v Čechách, má v péči mého prvního kluka, jezdí do Čech jednou za tři měsíce, moc se nevidíme, a s partnerova rodiči v kontaktu nejsem...*“.

U předškolních a školních dětí jsou jednoznačnou pomocí v péči o děti školní instituce jako mateřské školy, základní školy a družiny při školách, kterou využívají všechny komunikační partnerky mající v péči děti starší tří let. Jako pomoc v péči o děti vnímá šest komunikačních partnerek (KP 3, KP 5, KP 8, KP 11, KP 12, KP 14) péči otců (péče vlastního otce dítěte). Například komunikační partnerka 11 k tomu uvádí: „...*s péčí ze strany jejich otce nemám problém, bere si je každých čtrnáct dní na víkend, a když potřebuju, tak i v týdnu, občas se s nimi i učí, já jsem za ten volný víkend ráda, pro mě je to pomoc, i když to možná tak nevypadá...*“, stejně to vnímá i komunikační partnerka 14: „...*on si je bere kdy chce, někdy na celý víkend, jak holky chtějí, když mám nějakou brigádu, třeba o víkendu, tak jdou holky k našim nebo si je vezme Pavel (otec dětí – pozn. autora), v tom není problém, nebo když já nemůžu, jde s nima k doktoru on a tak ...*“. Oproti tomu jako pomoc s péčí o děti ze strany nového partnera vnímají pouze tři komunikační partnerky (KP 6, KP 7 a KP 13). Komunikační partnerka 6: „...*přítel má z předchozího vztahu dvě děti, tak mu nedělá problém postarat se i o mojí holku, umí i uvařit...*“, komunikační partnerka 7: „...*jelikož bydlím i s malým u nového přítele, musí se občas postarat i on, ale je v pohodě...*“, komunikační partnerka 13: „...*s přítelem čekáme miminko, teď jsem doma na rizikovým, ale když jsem chodila do práce pomáhal mi můj táta nebo pak i přítel, třeba vyzvedl kluky z družiny nebo ze školky,...*“.

Dvě komunikační partnerky (KP 3 a KP 15) uvedly sourozence jako osobu, která jim pomáhá v péči o dítě, komunikační partnerka 3: „...*mě s dětmi pomáhají naši nebo sestra, bydlí nad náma, občas mi toho mladšího pohlídá,...*“ a komunikační partnerka 15: „...*občas mi pomůže ségra, když je u nás,...*“. Pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 8, KP 9, KP 10, KP 15) uvedlo i jinou osobu než výše citované, ve třech případech se jedná o staršího sourozence dětí. Komunikační partnerka 1: „...*Občas si jí vezme exmanžela starší dcera, s tou si dobře rozumí...*“, komunikační partnerka 8: „...*v nejnutnějších případech mi pomůžou starší děti, hlavně kluk, ten je zodpovědnější,...*“, komunikační partnerka 15: „...*starší holka mi občas mladší kluky pohlídala, ale moc se jí nechce...*“. V jednom případě se jedná o kamarádku (KP 9) a v jednom o sousedku komunikační partnerky (KP 10): „...*moje mamka nežije v Čechách, má v péči mého*

prvního kluka, jezdí do Čech jednou za tři měsíce, moc se nevidíme, a s partnerova rodiči v kontaktu nejsem, pokud mi někdo malýho pohlídá, tak je to sousedka, s tou se znám dlouho, sama má malý děti...“.

Trs 5 ukazuje, jakou pomoc využívají ženy – samoživitelky z rodiny, okolí či státu v péči o domácnost.

Trs 5 Kdo pomáhá s péčí o domácnost

	Starší děti	Nový partner	Mateřští prarodiče	Otcovští prarodiče	Sourozenec matky	Jiná osoba	Nikdo
KP 1	X						
KP 2			X				
KP 3	X						
KP 4							X
KP 5							X
KP 6		X					
KP 7		X					
KP 8	X						
KP 9							X
KP 10							X
KP 11							X
KP 12	X		X				
KP 13		X	X				
KP 14							X
KP 15							X

Zdroj: Vlastní výzkum

S péčí o domácnost se musí komunikační partnerky spolehnout převážně sami na sebe, sedm (KP 4, KP 5, KP 9, KP 10, KP 11, KP 14, KP 15) z patnácti komunikačních partnerek dokonce uvedlo, že jim s prací v domácnosti nikdo nepomáhá. Komunikační partnerka 4: „...to teda nevím, kdo by mi pomáhal, jsem ráda, že mi vyzvednou malýho ze školky...“, komunikační partnerka 9: „...já jsem doma, takže si všechno udělám, každý den vařím holkám obědy, vůbec netuším, jak to bude, až nastoupím do práce, možná zapojím víc starší holku...“. Čtyři komunikační partnerky (KP 1, KP 3, KP 8, KP 12) zapojily do péče o domácnost své starší děti, komunikační partnerka 1: „...práci v domácnosti máme rozdělenou s dcerou, jinak bych to všechno nestihla...“, tři komunikační partnerky (KP 6, KP 7, KP 13) zapojily své nové partnery, komunikační partnerka 6: „...přítel má z předchozího vztahu dvě děti, tak mu nedělá problém

postarat se i o mojí holku, umí i uvařit...“ Občasnou pomoc v domácnosti ze strany mateřských prarodičů uvedly tři komunikační partnerky (KP 2, KP 12, KP 13), komunikační partnerka 13: „...*mě občas pomůže táta (otec matky – pozn. autora), něco uvaří nebo nakoupil, když jsem byla v práci, přítel taky, když má volno uvaří, je vyučený kuchař...“*. V péči o domácnost žádná z komunikačních partnerek, na rozdíl s pomocí v péči o děti, nezmínila otcovské prarodiče, sourozence matky či jiné osoby jako např. sousedku.

Druhý okruh otázek se týkal finanční situace žen – samoživitelek, jaké mají finanční příjmy, finanční výdaje a dále zkušeností s plněním vyživovací povinnosti ze strany otců jakožto povinných.

Trs 6 ukazuje finanční situaci žen – samoživitelek po příjmové stránce.

Trs 6 Finanční situace - Příjem

	Mzda/ Plat	Nemo- censká	Podpora v nezaměst- nanosti/ registrace na ÚP	Rodičovský příspěvek	Přídavek na dítě	PnB	DnB	PnŽ
KP 1	X					X		
KP 2	X			X				
KP 3	X							
KP 4	X							
KP 5	X							
KP 6	X				X		X	X
KP 7	X				X			
KP 8				X	X			
KP 9			X (do 12/2016 podpora v nez.)		X		X	X
KP 10	X			X	X		X	
KP 11	X							
KP 12		X			X		X	X
KP 13	X	X			X			
KP 14			X		X		X	X
KP 15			X		X		X	X

Zdroj: Vlastní výzkum

Deset komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 6, KP 7, KP 10, KP 11, KP 13) pobírá příjem z výdělečné činnosti (zaměstnání, OSVČ), zároveň komunikační partnerka 13 v době rozhovoru pobírala dlouhodobě dávku z nemocenského pojištění z důvodu rizikového těhotenství. Komunikační partnerka 12 pobírá také dlouhodobě dávku nemocenské z nemocenského pojištění, po ukončení nemoci se již do zaměstnání, ze kterého pobírá nemocenskou, nevrátí, v rozhovoru uvedla: „...*sehnat si práci je pro mě náročné, mám nemocná záda, byla jsem v práci tři měsíce, teď jsem na neschopence, už se tam nevrátím, nevím, co budu dělat, ...asi zase na pracák, ...*“. Tři komunikační partnerky (KP 9, KP 14, KP 15) v době rozhovorů pobíraly podporu v nezaměstnanosti nebo byly bez podpory v nezaměstnanosti registrované na Úřadu práce, přičemž komunikační partnerce 9 v prosinci 2016 skončila podpůrná doba. Rodičovský příspěvek pobírají tři komunikační partnerky (KP 2, KP 8, KP 10), komunikační partnerka 2: „...*na mladší dceru pobírám rodičák 7 600Kč měsíčně, u toho pracuji jako OSVČ, dělám daně, měsíčně si vydělá kolem 15 000Kč čistého, ...*“. Přídavek na dítě, ze systému státní sociální podpory, pobírá na děti devět komunikačních partnerek (KP 6, KP 7, KP 8, KP 9, KP 10, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15). Komunikační partnerka 12: „...*přídavky беру tři, dělá to necelý dva tisíce*“, komunikační partnerka 13: „...*přídavky mam na oba kluky, 1220Kč měsíčně...*“, komunikační partnerka 14: „...*přídavky mam něco kolem jedenácti stovek...*“, komunikační partnerka 15: „...*přídavky беру na všechny čtyři děti, něco kolem dvou a půl tisíce měsíčně...*“. Příspěvek na bydlení, ze systému státní sociální podpory, pobírá pouze komunikační partnerka 1: „...*mám přiznaný příspěvek na bydlení, teď to bylo kolem dvou tisíc na měsíc, ale nevím, jak to bude dál, minulý měsíc jsme se u soudu s ex domluvili na zvýšení alimentů, ještě jsem se na to nebyla zeptat, ...*“. Doplatek na bydlení, ze systému hmotné nouze, pobírá šest komunikačních partnerek (KP 6, KP 9, KP 10, KP 12, KP 14, KP 15), například komunikační partnerka 6: „...*beru doplatek na bydlení, každý měsíc to musím dokládat, něco kolem dvou tisíc a k tomu živobytí, to nevím, jak kdy to vyjde...*“. Příspěvek na živobytí, ze systému hmotné nouze, pobírá pět komunikačních partnerek (KP 6, KP 9, KP 12, KP 14, KP 15), komunikační partnerka 14: „...*ted' mi sociálka přiznala živobytí necelý tři tisíce, na bydlení něco přes pět, ...*“.

Trs 7 ukazuje finanční situaci žen – samoživitelek po výdajové stránce.

Trs 7 Finanční situace - Výdaje

	Bydlení celkem (v Kč)	VŠ + kolej	SŠ stravné + DM	ZŠ stravné družina	MŠ stravné školcovné	Zájmové kroužky	Zvýšené zdravotní výdaje
KP 1	9 000,-			X		X	X
KP 2	3 000,-				X		
KP 3	3 000,-		X	X		X	X
KP 4	6 000,-				X		X
KP 5	5 500,-			X	X	X	
KP 6	5 300,-			X			X
KP 7	4 000,-				X		
KP 8	3 000,-	X	X			X	
KP 9	8 000,-			X			
KP 10	9 000,-						X
KP 11	9 200,-			X		X	
KP 12	8 200,-		X	X			
KP 13	8 000,-			X			X
KP 14	7 600,-			X	X		
KP 15	8 000,-		X	X			X

Zdroj: Vlastní výzkum

Všechny komunikační partnerky musí hradit výdaje za bydlení, komunikační partnerka 2 má nízké výdaje za bydlení, neboť bydlí v rodinném domě se svými rodiči: „...o platby kolem domu se dělíme napůl s našima, dávám jim na všechno kolem třech tisíc za měsíc...“, stejně jako komunikační partnerka 3: „...já bydlím u našich, bez toho bych to nedala, je to levnější a navíc mi naši i pomohou s dětmi, líbil by se mi vlastní byt, ale to prostě nejde, nemám na to peníze...“. Nejvíce za bydlení vydá komunikační partnerka 11: „...za bydlení dám se vším přes devět tisíc, teď to bylo přesně 9 200Kč, máme v tom nájem, energie a pojištění, je to hodně...“. Jedna komunikační partnerka (KP 8) hradí výdaje spojené se studiem svého syna na vysoké škole, stravu a pobyt na vysokoškolské koleji, čtyři komunikační partnerky (KP 3, KP 8, KP 12, KP 15) hradí výdaje spojené se studiem dětí na střední škole, stravu a případně pobyt v Domově mládeže. Deset komunikačních partnerek (KP 1, KP 3, KP 5, KP 6, KP 9, KP 11, KP

12, KP 13, KP 14, KP 15) hradí výdaje spojené s povinnou školní docházkou, stravné a případně poplatky za družinu. Komunikační partnerka 14 uvedla: „...ve škole platím obědy kolem pěti stovky měsíčně, svačiny si nosí z domova, družina stojí 90Kč na měsíc, ještě jsme museli na začátku roku, malá nastupovala do první třídy, zaplatit asi 450Kč za knížky a nějaký pomůcky,...“. Pět komunikačních partnerek (KP 2, KP 4, KP 5, KP 7, KP 14) hradí výdaje spojené s pobytem jejich dětí v mateřské škole, jako je „školkovná“ a stravné, komunikační partnerka 14 „školkovná“ neplatí, jelikož doložila, že je v hmotné nouzi a komunikační partnerka 2 a komunikační partnerka 6, jelikož jsou jejich děti předškolní. Komunikační partnerka 2 k tomu uvádí: „malému platím letos jen obědy a svačiny, což je něco kolem šesti – sedmi stovek, jelikož je předškolák, nemusím mu platit poplatek za školku, to bylo asi tři stovky...“. Na zájmové kroužky svých dětí přispívá pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 3, KP 5, KP 8, KP 11) z patnácti. Komunikační partnerka 1 k tomu uvedla: „...holka chodí tancovat, stojí to 2 500Kč ročně, baví ji to,...“, komunikační partnerka 3: „malej chodí na karate, stojí to skoro pět tisíc za rok, starší chodí na fotbal, ten je levnější, asi tisícovku za rok, ale pak jezdí na zápasy a soustředění a to je strašně peněz,...“, komunikační partnerka 5: „...malá chodí ve školce na flétnu, za tu nic neplatím, starší chodí na aerobik, to stojí 1500Kč na rok a do ZUŠky na výtvarku, to stojí 4 200Kč, platím to půl ročně, otec holek to se mnou platí na půl, i tak je to hodně, chtěla bych tam příští rok do přípravky přihlásit tu mladší, ale nevím zda na to zbydou peníze,...“. Zvýšené zdravotní výdaje, které se týkaly převážně výdajů spojených s pořizováním rovnátek, brýlí, léků na alergie či atopický ekzém, uvedlo sedm komunikačních partnerek (KP 1, KP 3, KP 4, KP 6, KP 10, KP 13, KP 15) z patnácti komunikačních partnerek, pouze komunikační partnerka 6 uvedla jako zvýšený zdravotní výdaj zdravotní stav spojený s rozštěpem patra u dítěte. Komunikační partnerka 15 uvedla: „...nejstarší má brýle, kupovali jsme je minulý rok, doplácela jsem skoro tisíc korun, mladší dvě děti mají atopický ekzém, když byly malinké, bylo to horší, teď se to zlepšilo, kupuju sirupy, aby se nedrbaly, na ty mi přispívá pojišťovna, a pak krémy a speciální mýdlo, to je teda drahý, na to nikdo nepřispívá, za ty platím tak pětistovku měsíčně, někdy i víc, třeba nemůžou mít obyčejný opalováky v létě, to se taky prodraží,...“.

Trs 8 ukazuje výši výživného k počtu dětí, plnění vyživovací povinnosti ze strany otců jakožto povinných, dále je možno z tohoto trsu odvodit zda má na dobrovolné plnění vyživovací povinnosti ze strany otců vliv zaměstnanost či nezaměstnanost těchto otců.

Trs 8 Výživné

	Počet nezaopatře- ných dětí v péči	Výše výživného celkem (v Kč)	Otec (povinný) zaměstnán/ OSVČ	Placeno řádně a v čas	Placeno nahodile	Nehrazeno
KP 1	1	5 000,-	X	X		
KP 2	2	6 000,-	X	X		
KP 3	2	3 000,-	X			X
KP 4	1	5 000,-	X	X		
KP 5	2	6 000,-	X	X		
KP 6	1	2 400,-				X
KP 7	1	2 000,-	X		X	
KP 8	3	6 800,-	X	X		
KP 9	3	4 500,-	X		X	
KP 10	1	nestano- veno	X			X
KP 11	2	6 000,-	X	X		
KP 12	3	7 000,-	X	X		
KP 13	2	5 000,-	X		X	
KP 14	2	5 000,-	X	X		
KP 15	4	8 900,-				X

Zdroj: Vlastní výzkum

Čtrnáct komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 6, KP 7, KP 8, KP 9, KP 11, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15) má soudně stanoveno výživné nebo jsou na jeho výši s otcem dětí domluvené. Pouze komunikační partnerka 10 nemá zatím stanoveno výživné ani není s otcem dítěte domluvena na jeho výši, otec není uveden v rodném listě dítěte. Komunikační partnerka 10 k tomu uvádí: „...přítel mě opustil již v šestém měsíci těhotenství. Takže teď jsem sama už skoro 11 měsíců. Najednou mi řekl, že se necítí být otcem, jako tak mladý a už otcem a opustil mě, do dneška se na malého nepřijel podívat, nechce se nechat zapsat do rodného listu, ani mi neplatí, podala jsem

na něj žalobu o určení otcovství, tak pak snad dostanem od něj i nějaký peníze...“. Komunikační partnerka 1 sdělila: *„...platil 3 000 Kč, teď máme nově učené výživné, zvýšené na 5 000Kč...“.* Třináct komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 7, KP 8, KP 9, KP 10, KP 11, KP 12, KP 13, KP 14) uvedlo ve vztahu k platbě výživného, že otcové (povinní) vykonávají výdělečnou činnost, z které mohou hradit výživné. Pouze osm komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 4, KP 5, KP 8, KP 11, KP 12, KP 14) z patnácti uvedlo, že je výživné ze strany otců hrazeno řádně a včas. Komunikační partnerka 2: *„...s platbou alimentů nemám problém, domluvili jsme se na šesti tisících na obě děti, soud nám dohodu posvětil, exmanžel platí pravidelně...“*, obdobně se vyjádřila i komunikační partnerka 4: *„...soudně má otec platit pět tisíc, pracuje v Německu, není to pro něj problém,...“.* Tři komunikační partnerky (KP 7, KP 9, KP 13) uvedly, že výživné je ze strany otců hrazeno nahodile nebo v neúplné výši. Například komunikační partnerka 7 uvedla: *„...na malýho má otec vyměřené dva tisíce, platí, jak se mu zrovna zachce, byla jsem na sociálce, paní mu napsala nějaký dopis, ve kterém ho upozornila, že neplatí a že na něj můžu podat návrh na exekuci, tak teď asi třikrát po sobě zaplatil, ale nemůžu se na to spolehnout,...“.* Stejně to vidí komunikační partnerka 9: *„...na holky mám celkem 4 500Kč, otec neplatil nebo jen jak se mu chtělo, podala jsem na něj trestní oznámení, tak teď chvíli platí, snad mu to vydrží, navíc si našel novou práci,...“.* Čtyři komunikační partnerky (KP 3, KP 6, KP 10, KP 15) uvedly, že výživné není hrazeno vůbec. Komunikační partnerka 3 uvádí: *„...neplatí, kdyby platil, nemusela bych furt trčet v práci a po brigádách,...“*, komunikační partnerka 6: *„...na holku má platit dva tisíce, neplatí, podala jsem i trestní oznámení, chvíli platil i 2 400Kč, ale už ho to zase přešlo,...“.*

Trs 9 ukazuje názor žen – samoživitelek na výši výživného, na jeho určování, dále zda ženy – samoživitelky v případě neplnění vyživovací povinnosti ze strany otce podnikly nějaké kroky k jeho vymáhání.

Trs 9 Názor na výživné

	Výše je dostatečná	Výše není dostatečná	Způsob určování je spravedlivý	Způsob určování není spravedlivý	Způsob určování výživného je potřeba změnit	Povinný neplatí v plné výši/pravidelně	Neplatí – podnikla jsem kroky k řešení
KP 1	X		X				
KP 2	X		X				
KP 3		X		X	X	X	
KP 4		X		X			
KP 5	X		X				
KP 6		X		X	X	X	X
KP 7	X			X	X	X	
KP 8	X		X				
KP 9	X		X			X	
KP 10		nestanovené				X	X
KP 11	X		X				
KP 12	X		X				X (když dříve nehradil)
KP 13	X			X	X	X	X
KP 14	X		X				
KP 15		X		X	X	X	X

Zdroj: Vlastní výzkum

Názor na výživné se u komunikačních partnerek liší, čtrnáct z patnácti komunikačních partnerek má výši výživného stanovenou soudem nebo je schopna se na jeho výši s partnerem domluvit, pouze komunikační partnerka 10 nemá výživné stanovené, neboť otec dítěte není uveden v rodném listu. Deset komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 5, KP 7, KP 8, KP 9, KP 11, KP 12, KP 13, KP 14) uvádí, že výše výživného, kterou mají určenou nebo domluvenou s partnerem je dostatečná. Komunikační partnerka 1 k tomu uvádí: „...exmanžel platí pravidelně, platil 3 000 Kč, teď máme nově učené výživné, zvýšené na 5 000Kč. Splatbou problém není, ale o holku se nezajímá...“

a komunikační partnerka 14 uvádí obdobně: „...já jsem s výší výživného spokojená, na mladší holku mám 2 200 Kč, na starší 2 800Kč, bývalý přítel platí pravidelně, má plno dluhů a exekuci, ale je nějak domluvený, strhávají mu alimenty z platu...“. Čtyři komunikační partnerky (KP 3, KP 4, KP 6, KP 15) považují současnou výši výživného za nedostatečnou. Komunikační partnerka 3 k tomu uvádí: „...já mam na děti určeno 1 300Kč na mladší a 1 700Kč na starší, plus k tomu má exmanžel platit dětem obědy, kdyby platil, bylo by to dobré, sice ne dostatečné, ale aspoň něco. Myslela jsem, že když nebude výživné vysoké, bude platit bez problémů, pravidelně, ale to jsem se teda spletla! U soudu jsem i řekla, že nemá dluh na výživném, přitom neplatil...“.

Způsob určování výživného považuje osm komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 5, KP 8, KP 9, KP 11, KP 12, KP 14) za spravedlivý. Například komunikační partnerka 1: „...jelikož máme nově upraveno výživné, z 3 000Kč na pět tisíc, jsem spokojená, myslím, že je to dostatečné...“. Šest komunikačních partnerek (KP 3, KP 4, KP 6, KP 7, KP 13, KP 15) považuje způsob vyměřování výživného k nezletilým dětem za nespravedlivý. Komunikační partnerka 6: „...nezdá se mi spravedlivý, exmanžel se na ničem nepodílí, s holkou mi nepomáhá, nebere si jí a ani výživné neplatí, přitom není nějak závratné, furt se bere ohled na to kolik bere, ale z čeho mám holku žít? A dostat to z něj? Nemyslitelný!“ Komunikační partnerka 10 nedokázala odpovědět.

Třetí okruh otázek se týkal změn v životě žen – samoživitelek, jakou ony sami na sobě pociťovaly změnu s příchodem samoživitelství a jaké nové překážky jim život jakožto samoživitelkám nachystal.

Trs 10 ukazuje jaké změny a pocity měly ženy – samoživitelky s příchodem samoživitelství.

Trs 10 Změny a pocity s příchodem samoživitelství

	Samostat- nější	Odpověd- nější	Tvrdší	Průboj- nější	Tolerant- nější	Pokor- nější	Změna hodnot
KP 1	X	X	X	X			
KP 2	X					X	
KP 3					X	X	X
KP 4	X			X			
KP 5	X			X	X		X
KP 6	X						
KP 7				X			
KP 8	X						
KP 9	X				X		X
KP 10		X				X	X
KP 11						X	
KP 12	X						
KP 13		X			X	X	X
KP 14					X	X	X
KP 15	X	X	X	X			

Zdroj: Vlastní výzkum

Na otázky týkající se změn, které na sobě ženy v kontextu samoživitelství pociťovaly, převládala odpověď „samostatnější“. Jako samostatnější, oproti době před vznikem samoživitelství, se označilo devět komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP4, KP 5, KP 6, KP 8, KP 9, KP 12, KP 15) z patnácti. Komunikační partnerka 5: „...určitě jsem dneska samostatnější...“, komunikační partnerka 5: „...jasně, že jsem samostatnější, nic jinýho mi ani nezbylo,...“ a komunikační partnerka 8: „...přítel mě opustil již v těhotenství, určitě jsem samostatnější...“. Odpovědnost zmínily čtyři komunikační partnerky (KP 1, KP 10, KP 13, KP 15), průbojnost celkem pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 4, KP 5, KP 7, KP 15), stejně jako vyšší toleranci (KP 3, KP 5, KP 9, KP 13, KP 14), pokoru celkem šest (KP 2, KP 3, KP 10, KP 11, KP 13, KP 14) z patnácti komunikačních partnerek. Významnou změnu hodnot připustilo šest

komunikačních partnerek (KP 3, KP 5, KP 9, KP 10, KP 13, KP 14), nejvíce se k tomuto tématu vyjádřila komunikační partnerka 3: „...určité věci už neřeším, tím, že jsem zůstala sama a ještě s dvěma dětma, jsem musela spoustu věcí přehodnotit, dříve jsem chtěla mít všechno hned a přesně hotové, teď už na tom netrvám a někdy mi je to úplně fuk...“, komunikační partnerka 13 zmiňuje změnu hodnot už svým nástupem do VTOS (výkonu trestu odnětí svobody), po návratu z vězení a získáním dětí do své péče uvádí: „...poté co jsem se vrátila z vězení, dva roky, byla to dlouhá doba, přehodnotila jsem spoustu věcí,...“. Pouze dvě komunikační partnerky (KP 1, KP 15) k tomuto tématu zmínily tvrdost, komunikační partnerka 1: „...určitě jsem teď tvrdší,...“.

Trs 11 ukazuje s jakými problémy se ženy – samoživitelky v běžném životě potýkají.

Trs 11 Problémy spojené se samoživitelstvím

	Nedostatek financí	Přijatelné bydlení	Nedostatek času	Nezájem otce o D	Kompromis - zaměstnání	Kompromis - volný čas	Osamění
KP 1	X		X	X	X		X
KP 2			X			X	X
KP 3	X	X	X			X	X
KP 4	X				X	X	X
KP 5						X	X
KP 6	X			X	X		
KP 7	X				X	X	
KP 8							X
KP 9	X	X		X	X		
KP 10	X	X		X			X
KP 11						X	
KP 12	X				X		X
KP 13	X			X	X		
KP 14	X	X			X		
KP 15	X	X		X	X		

Zdroj: Vlastní výzkum

Velký problém spojený se samoživitelstvím vidí většina komunikačních partnerek v oblasti financí, tento problém uvedlo jedenáct (KP 1, KP 3, KP 4, KP 6, KP 7, KP 9, KP 10, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15) z patnácti komunikačních partnerek, tento problém se týkal jak nízkých příjmů ze zaměstnání, absence příjmu ze zaměstnání, tak

i neplnění vyživovací povinnosti ze strany otce. Například komunikační partnerka 6 k tomu uvádí: „...největší problém je pro mě nedostatek peněz, nejenom, že beru minimální mzdu, ale ani exmanžel na holku neplatí (alimenty), když už zaplatí, tak je co říct, vůbec se na to nemůžu spolehnout, beru něco ze sociálky, životko a na bydlení, jenže to musím každý měsíc běhat na úřad, když zaplatím bydlení, jídlo, holce něco do školy, už nám nic nezbyde, žiju teď sice s přítelem, ale ten taky nemá moc velký peníze, přijde mi, že peníze, jako to, že jich je málo, řeším furt dokola, třeba o dovolený si můžu nechat jen zdát...“, stejně to vidí komunikační partnerka 9: „...největší problém jsou jednoznačně peníze! S exmanželem jsme měli barák o který jsem přišli v exekuci, ještě teď splácí, já brala podporu, ta mi nedávno skončila, teda ještě tenhle měsíc, ale pak už nic, jen dávky, bejvalej na děti už začal platit, i docela pravidelně, ale to je až teď, od novýho soudu, předtím neplatil, snažím se moc neutrácet, snad si brzo najdu práci, ale s třema dětma nevím, přijde mi, že furt něco platím, ...“. Další velký problém vidí devět komunikačních partnerek (KP 1, KP 4, KP 6, KP 7, KP 9, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15) v oblasti zaměstnání. Komunikační partnerka 1: „...našla jsem si práci jako prodavačka, k tomu mám dvě brigády, rozhodně si nemůžu vybírat, co bych chtěla dělat, to prostě nejde, ...“. Komunikační partnerka 15: „...se čtyřmi dětmi, sama, to vůbec nemám šanci najít si práci, naši nebo ségra mi sice občas pohlídají, ale ..., možná až budou děti větší a samostatnější, ...“. Šest komunikačních partnerek (KP 2, KP 3, KP 4, K 5, KP 7, KP 11) má problém s trávením volného času, komunikační partnerka 11: „...já bych třeba chtěla jet na delší dobu s kamarádkou, bez dětí a bez starostí, na dovolenou, třeba na týden, ale to nejde, dovolenou v práci si musím nechat na volna dětí...“, komunikační partnerka 2: „...já žádný volný čas, jako bez dětí a bez práce, jo? No, to nemam. Děti jsou ještě malé..., naši mi hlídají, ale převážně jen když jsem v práci, ...“. Osm komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 8, KP 10, KP 12) spatřuje též problém v pocitu osamění. Například komunikační partnerka 1 k tomu uvádí: „...po tom, co jsme se s manželem domluvili na rozvodu, jsem se přestěhovala s malou do nového bytu, cítila jsem se strašně osamělá, teď už je to lepší, ale občas to na mě padne ještě dneska...“, stejně jako komunikační partnerka 3: „...někdy mě ubíjí pocit, že jsem na všechno sama, po odchodu manžela se ve mně mísil pocit vzteku, bezmoci a osamění...“, komunikační partnerka 4: „...manžel si našel milenku, když se k ní odstěhoval sice to něco vyřešilo, nechtěla bych žít s chlapem, co má dvě ženský, ale někdy se cítím strašně osamělá, byli jsme spolu skoro šestnáct let, nejsem zvyklá být sama...“. V nedostatku přijatelného

bydlení spatřuje problém pět komunikačních partnerek (KP 3, KP 9, KP 10, KP 14, KP 15) z patnácti. Komunikační partnerka 3 uvedla: „...já bydlím u našich, bez toho bych to nedala, je to levnější a navíc mi naši i pomohou s dětmi, líbil by se mi vlastní byt, ale to prostě nejde, nemám na to peníze...“. Nezájem otce o dítě, jako jeden z problémů spojených se samoživitelstvím, uvedlo šest komunikačních partnerek (KP 1, KP 6, KP 9, KP 10, KP 13, KP 15). Komunikační partnerka 2: „...strašně mě ubíjí, jak si jí nevšímá, nezajede za ní, nezavolá, vůbec ho nezajímá, jestli je zdravá, jak jí to jde ve škole,...když s ním telefonuju, ani jí nechce k telefonu, ta pak doma brečí, vždyť by mu to nic neudělalo...“. Celkový nedostatek času (nejenom na trávení volného času) pak uvedly tři komunikační partnerky (KP 1, KP 2, KP 3), komunikační partnerka 3: „...strašně to letí, nemám vůbec na nic čas, po práci děti a něco doma udělat, o víkendu mám volný jen jeden den, to dělám to, co jsem nestihla v týdnu, musím se učit neb něco dopsat do práce a v neděli jdu zase na brigádu,...“.

5 Diskuze

V diplomové práci jsem se zaměřila na osamělé ženy – matky nezletilých dětí. Zajímalo mě především jak se konkrétně ony sami, matky – samoživitelky, vyrovnávají s problémem samoživitelství, čemu musely čelit a jaké pomoci využily. Výzkumný soubor tvořilo patnáct žen - samoživitelek ve věku 25-55 let z okresu Písek, minimálně půl roku po rozvodu/odchodu partnera, které mají v péči nezletilé děti. Do výzkumného souboru nebyly zařazeny ženy, které se staly samoživitelkami nedobrovolně úmrtím partnera. Výzkumné šetření bylo provedeno kvalitativní metodou, pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Žádná z oslovených žen – samoživitelek nevyjádřila nechuť nebo jiný negativní postoj s tímto výzkumem. V rozhovorech jsem především mapovala u osamělých žen - matek nezletilých dětí jejich postoj k problému „samoživitelství“, jaký vliv mělo na tyto ženy ukončení partnerství (rozchodem, rozvodem), jakým novým situacím musely čelit a jaké formy pomoci využívají.

Pro dosažení cíle byly stanoveny dvě výzkumné otázky „*Jak se osamělé ženy – matky nezletilých dětí vyrovnávají s problémem "samoživitelství"?*“ a „*Jaké podpory využívají osamělé ženy – matky nezletilých dětí (ženy – samoživitelky) z okruhu rodiny, okolí či státu?*“ Pro zodpovězení těchto otázek jsem sestavila soubor tří okruhů otázek, v kterých prolínají odpovědi na výzkumné otázky.

První okruh otázek se týkal života žen – samoživitelek, kolik mají dětí, jak dlouho jsou sami, úpravu styku dětí s jejich otcem, kolik času věnují domácnosti a dětem a jaké pomoci využívají z okolí, rodiny či státu. Odpověď na tyto otázky ukazuje trs 1, 2, 3, 4 a 5.

Patnáct komunikačních partnerek má celkem v péči 30 nezaopatřených dětí, pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 4, KP 6, KP 7 a KP 10) pečuje o jedno dítě, šest komunikačních partnerek (KP 2, KP 3, KP 5, KP 11, K 13, KP 14) pečuje o dvě děti a čtyři komunikační partnerky (KP 8, KP 9, KP 12, KP 15) pečují o tři a více dětí.

Z rozhovorů vyplynulo, že všechny komunikační partnerky po ukončení vztahu mají děti soudně svěřeny do své výhradní péče nebo se na tom s otcem dětí domluvily. Pouze komunikační partnerka 10 pečuje ze svých dvou dětí pouze o jedno, druhé dítě bylo soudně svěřeno do péče jiné osoby - mateřské babičky. Novák (2013) shodně uvádí, že nejčastější porozvodová úprava péči o děti, je výhradní péče jednoho z rodičů,

ve většině případů jsou to matky. Tato forma péče je dána zakořeněnými staletými představami, že „dítě patří k matce“, matka je považována za primárního pečovatele, otec má rodinu finančně zajistit. (Novák, 2013). Tuto nerovnost, ve svěřování dětí do péče matek, potvrzuje i Český statistický ústav (2016d). Z celkového počtu 32 732 dětí, o kterých soudy v roce 2014 v České republice rozhodovaly, bylo při prvním rozhodování o svěření dítěte do péče svěřeno do výhradní péče matky 27 792 dětí, otcům bylo svěřeno pouze 1991 dětí, u 2 949 dětí se rozhodovalo o jiné než výhradní péči jednoho z rodičů. (ČSÚ, 2016d) Hasmanová Marhánková (2011) toto zmiňuje i u párů, které nebyly sezdány. Stejně jako Vágnerová (2007, s. 162): „*Osamělým rodičem bývá častěji matka, než otec, přibližně v poměru 9:1*“.

Co se týkalo vztahu před rozpadem partnerství, z výzkumu vyplynulo, že u čtyř komunikačních partnerek trval vztah před rozpadem partnerství do tří let, u šesti komunikačních partnerek v délce od čtyř do deseti let a u zbývajících pěti více jak jedenáct let. Novák (2012) zpochybňuje názor na to, po jaké době manželství se nejčastěji rozpadá vztah, například, že je kritický sedmý rok trvání manželství. Upozorňuje, že tento mýtus byl dávno vědecky vyvrácen, kritickým rokem může být v manželství jak první rok, tak kterýkoliv další. Toto tvrzení koresponduje s výsledky rozhovorů, ze kterých vzešlo, že délka vztahu (ať manželského či družného) nemá na jeho trvání výrazný vliv.

Většina komunikačních partnerek (deset) je v současné době sama, bez přítele, nového partnera má pět komunikačních partnerek (KP 3, KP 6, KP 7, KP 9, KP 13). Vágnerová (2007) upozorňuje, že v životě osamělé matky bývá nejvýznamnější její vztah k dětem, někdy se tak děje i na úkor nových partnerských vztahů.

Jelikož je v České republice svěřována valná většina děti po rozvodu či odchodu partnera matkách (Novák, 2013), logicky je narušen či významně oslaben kontakt většiny otců se svými dětmi. Dudová a Hastrmanová (2007) ve svém výzkumu zaměřeném na porozvodovou péči upozorňují: „*Úloha otce je často redukována právě a pouze na „živitele rodiny“ a po rozpadu partnerství mu zůstává pouze povinnost finančně přispívat na potřeby dítěte a právo stýkat se s ním ve velmi omezené míře, neumožňující skutečné naplnění otcovské role. Ve výsledku mnozí muži postupně ztrácejí o své děti zájem a vzájemné kontakty jsou redukovány a někdy úplně mizí.*“ (Dudová a Hastrmanová, 2007, s. 21) Šest komunikačních partnerek (KP 3, KP 4, KP 5, KP 8,

KP 12, KP 14) uvádí, že je schopna se bez problému na styku otců s dětmi domluvit a tito otcové mají opravdový zájem se se svými dětmi stýkat. Tři komunikační partnerky (KP 2, KP 7, KP 11) mají „klasickou“ úpravu styku, kdy si otec bere děti 1x za čtrnáct dní na víkend a na polovinu prázdnin. Šest komunikačních partnerek (KP 1, KP 6, KP 9, KP 10, KP 13, KP 15) uvedlo, že otec dětí nemá o styk s nimi zájem, případně je jeho zájem velmi vlažný.

Jednou z největších opor v péči o děti jsou pro komunikační partnerky institucionální zařízení v podobě mateřských škol, základních škol a družin při základních školách. Velký význam pro skloubení práce a péče o děti a následném pracovním zařazení, z kterého by mohly ženám – samoživitelkám plynout vyšší příjmy, je pomoc a péče prarodičů. Tato pomoc, převážně prarodičů ze stran matek, je pro ženy – samoživitelky klíčová, nezastupitelná.

Z rozhovoru vyplynulo, že komunikační partnerky nejvíce využívají jako pomoc při péči o děti mateřské prarodiče, a to především mateřské babičky. Tuto pomoc uvedlo třináct z patnácti komunikačních partnerek. Křížková (2011) uvádí, že lze považovat za výhru v péči o děti možnost využít mezigenerační výpomoc prarodičů, kteří již nejsou ekonomicky aktivní či příliš staří. Pouze dvě komunikační partnerky nemají možnost využít jako pomoc při péči o děti mateřské prarodiče (KP 4, KP 10), přičemž ale komunikační partnerka 4 využívá pomoc otcovských prarodičů. S péčí o domácnost se musí komunikační partnerky spolehnout převážně sami na sebe, sedm (KP 4, KP 5, KP 9, KP 10, KP 11, KP 14, KP 15) z patnácti komunikačních partnerek dokonce uvedlo, že jim s prací v domácnosti nikdo nepomáhá. Sokačová (2006) ve svém výzkumu poukazuje na fakt, že i když spolu partneři žijí ve společné domácnosti, je převážná část domácích prací (87%) pouze na ženách, jen ve 13% případech partnerského soužití se partneři o domácnost dělí rovným dílem.

Druhý okruh otázek se týkal finanční situace žen – samoživitelek, jaké mají finanční příjmy, finanční výdaje a dále zkušeností s plněním vyživovací povinnosti ze strany otců jakožto povinných. Odpověď na tyto otázky ukazuje trs 6, 7, 8 a 9.

Hasmanová Marhánková (2011) objasňuje příčiny vedoucí k nemožnosti matek – samoživitelek volit nižší formy pracovních úvazků, než jsou plné pracovní úvazky, a to i v době, kdy jsou děti ještě předškolního věku. Tyto příčiny se nacházejí hlavně v nemožnosti výpadku hlavního příjmu rodiny, kterým se po odchodu partnera stává

příjem matky – samoživitelky. Naopak upozorňuje, že matky – samoživitelky z důvodu finanční tísně mnohdy chybějící druhý příjem nahrazují příjmem pocházejícím z různých brigád a „dopomocí“. (Hasmanová Marhánková (2011). To koresponduje s výsledky rozhovorů: jedenáct komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 4, KP 5, KP 6, KP 7, KP 8, KP 10, KP 11, KP 13) je zaměstnáno na hlavní pracovní poměr nebo osobně pečuje o dítě v rámci rodičovské dovolené. Pět komunikačních partnerek (KP 1, KP 2, KP 3, KP 12, KP 14) pracuje na vedlejší pracovní poměr, například formou „brigád“- občasných přivýdělků. Z toho tři komunikační partnerky tak konají souběžně se zaměstnáním či rodičovskou dovolenou (KP 1, KP 2, KP 3). Přesto některé komunikační partnerky zvolily nebo byly okolnostmi nuceny zvolit prozatímní život bez zaměstnání a využily možnosti čerpat dávky ze systému státní sociální podpory a hmotné nouze, i když tento životní styl není ideální. Keller (2011) vidí možné riziko právě v životě ze sociálních dávek, kdy ale příjemce nemá reálné možnosti výběru na změnu této životní situace.

Samostatnou kapitolou, spojovanou s matkami – samoživitelkami, je hrazení či nehrazení výživného. Hašková et al. (2016) přirovnává placení výživného k „dobrovolné instituci“: pouze povinný si rozhoduje o tom, zda bude platit či neplatit a v jaké výši. S tímto plně souhlasí čtyři z patnácti komunikačních partnerek. Pokud neplacení výživného není pro povinného spjato s „ostudou“ a snížením sociálního statusu, není možné povinného zákonnými prostředky donutit k pravidelnému placení výživného v plné výši. Hašková et al. (2016) mezi důsledky neplacení výživného ze strany povinného uvádí zadlužení matek, neschopnost platit včas nájemné a z těchto důvodů časté stěhování, včetně stěhování do lokalit se zvýšenými socio - patologickými jevy. Matky jsou více závislé na širší rodině, přijímají práce s mnohdy nedůstojnými podmínkami a práce přes čas. Tento čas jim posléze chybí v péči o děti. (Hašková et al., 2016) Z výzkumu vyplynulo, že přestože má čtrnáct z patnácti komunikačních partnerek výživné stanoveno soudně či jsou schopny se na jeho výši s otci dětí domluvit, má pozitivní zkušenost s včasným a řádným hrazením výživného pouze osm z patnácti komunikačních partnerek.

Třetí okruh otázek se týkal změn v životě žen – samoživitelek, jakou ony sami na sobě pociťovaly změnu s příchodem samoživitelství a jaké nové překážky jim život jakožto samoživitelkám nachystal. Odpověď na tyto otázky ukazuje trs 10 a 11.

Vágnerová (2007) udává, že hodnocení vlastního života samoživitelek nabývá leckdy ambivalentní podoby. Některé osaměle žijící matky pohlížejí na svou situaci jako na prohru, cítí ponížení či vztek, jiné osaměle žijící matky získají pocit větší osobní hodnoty, neboť jsou ty, které získaly dítě do péče a o dítě se dokáží postarat. (Vágnerová, 2007) Obdobně odpovídaly komunikační partnerky na otázky týkající se změn, které na sobě ženy v kontextu samoživitelství pociťovaly, převládala odpověď „samostatnější“, „odpovědnější“, „průbojnější“ apod., mnohdy ale z důvodu nemožnosti jiné volby.

Kellera (2011) ve své publikaci *Nová sociální rizika* upozorňuje na nelehké finanční poměry, která jsou způsobeny jednak výpadkem druhého příjmu či celkově zhoršenou možností uplatnění na trhu práce z důvodu nutnosti skloubení práce a péče o děti, s tímto problémem se potýká velká část neúplných rodin s malými dětmi, převážně tedy matky samoživitelky. Toto tvrzení koreluje s výsledky výzkumu, z kterého vyplynulo, že většina komunikačních partnerek se potýká s nelehkou finanční situací (jedenáct z patnácti komunikačních partnerek), která je způsobena právě zmiňovaným výpadkem druhého příjmu či celkově zhoršenou možností uplatnění na trhu práce z důvodu harmonizace práce a péče o děti, aniž by byla možnost opřít se o druhého partnera, ale mnohdy také řádným neplněním vyživovací povinností ze strany otců. Tuto zkušenost, kdy povinný rodič neplní řádně a včas svoji vyživovací povinnost, má skoro polovina komunikačních partnerek. Velká část komunikačních partnerek jako další problém spojený se samoživitelstvím uvedla pocit osamění. To koresponduje s tvrzením, které uvádí ve své práci Vágnerová (2007, s. 164): „...rodič, který žije pouze se svými dětmi, bez partnera, bývá častěji i reálně osamělý a sociálně izolovaný“. Nezájem otce o své děti, kompromis při volbě zaměstnání a volbě možností trávení volného času je další z problémů, s kterými se komunikační partnerky potýkají. Z výzkumu vyplynulo, že většina komunikačních partnerek věnuje svůj volný čas převážně péči o děti a domácnost.

Další velký problém vidí devět komunikačních partnerek (KP 1, KP 4, KP 6, KP 7, KP 9, KP 12, KP 13, KP 14, KP 15) v oblasti získání či udržení si zaměstnání. Křížková, Vohlídalová (2009) dochází ke stejnému závěru: ztrátou zaměstnání jsou ohroženy zejména ženy - matky s malými dětmi, u osaměle žijících matek je tento problém ještě výraznější. Dále zmínilo šest komunikačních partnerek (KP 2, KP 3, KP 4, K 5, KP 7, KP 11) problémy v oblasti trávení volného času. Vágnerová (2007) k tomu shodně

poznává: matky – samoživitelky musejí často zastat obě rodičovské role, málokdy mohou tyto povinnosti spojené s oboustrannou rodičovskou rolí přenést na delší dobu na někoho jiného, tato povinnost je nutně diskvalifikuje z hodnotného trávení volného času. V nedostatku přijatelného bydlení, z důvodů vysokých částek na bydlení, spatřuje problém pět komunikačních partnerek (KP 3, KP 9, KP 10, KP 14, KP 15) z patnácti. Keller (2011) připomíná, že neúplné rodiny s malými dětmi vydají za bydlení přibližně stejné částky jako rodiny úplné, ale pouze z jednoho příjmu, což se neblaze promítne do životní úrovně rodiny. V případě neúplných rodin může tato rodina vydat až 43% ze svých příjmů na bydlení, přičemž u úplných rodin se tato částka pohybuje okolo 28% celkových příjmů. (Keller, 2011)

6 Závěr

V diplomové práci jsem mapovala u osamělých žen - matek nezletilých dětí jejich postoj k problému „samoživitelství“, popisovala jsem, jaký vliv mělo na tyto ženy ukončení partnerství (rozchodem, rozvodem), jakým novým situacím musely čelit a jaké formy pomoci využívají. Což byl i cíl mé diplomové práce. Tento problém se týká velké části žen – matek v naší společnosti, i když přístupy a zvolené strategie se mohou lišit. Výzkumný soubor tvořilo patnáct žen - samoživitelek ve věku 25-55 let z okresu Písek, minimálně půl roku po rozvodu/odchodu partnera, které mají v péči nezletilé děti. Do výzkumného souboru nebyly zařazeny ženy, které se staly samoživitelkami nedobrovolně úmrtím partnera. V souvislosti s cílem práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky, které pomohly zodpovědět tři okruhy otázek.

Z výzkumu vyplynulo, že většina komunikačních partnerek se potýká s nelehkou finanční situací, která je způsobena jednak výpadkem druhého příjmu či celkově zhoršenou možností uplatnění na trhu práce z důvodu nutnosti skloubení práce a péče o děti, aniž by byla možnost opřít se o druhého partnera, ale mnohdy také řádným neplněním vyživovací povinností ze strany otců. Tuto zkušenost, kdy povinný rodič neplní řádně svoji vyživovací povinnost, má skoro polovina komunikačních partnerek. Velká část komunikačních partnerek jako další problém spojený se samoživitelstvím uvedla pocit osamění, nezájem otce o své děti, kompromis při volbě zaměstnání a volbě možností trávení volného času. Z výzkumu vyplynulo, že většina komunikačních partnerek věnuje svůj volný čas převážně péči o děti a domácnost.

Jednou z největších opor v péči o děti jsou pro komunikační partnerky institucionální zařízení v podobě mateřských škol, základních škola a družin při základních školách. Velký význam pro skloubení práce a péče o děti a následném pracovním zařazení, z kterého by mohly ženám – samoživitelkám plynout vyšší příjmy, je pomoc a péče prarodičů. Tato pomoc, převážně prarodičů ze stran matek, je pro ženy – samoživitelky klíčová, nezastupitelná. Přesto některé komunikační partnerky zvolily nebo byly okolnostmi nuceny zvolit prozatímní život bez zaměstnání a využily možnosti čerpat dávky ze systému státní sociální podpory a hmotné nouze, i když tento životní styl není ideální. Jiné komunikační partnerky využily pomoc ze strany ekonomicky neaktivních prarodičů v péči o děti a zvolily vyšší pracovní nasazení jako nový životní styl po ukončení partnerství.

Má práce tak může být přínosná pro studenty a studentky sociálně právních oborů jako studijní materiál k seznámení s touto problematikou nebo využita ženami po rozvodu/odchodu partnera jako jeden z možných návodů při řešení jejich nelehké situace.

7 Seznam použitých zdrojů

1. BAKALÁŘ, Eduard a kol. *Rozvodová tematika a moderní psychologie: (studijní texty jsou zaměřeny na osud dítěte, jehož rodiče procházejí nebo již prošli rozvodem)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. 124 s. ISBN 80-246-1089-2.
2. BECK, Ulrich. *Riziková společnost: na cestě k jiné moderně*. Překlad Otakar Vochoč. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2011. 431 s. Post; sv. 9. ISBN 978-80-7419-047-6.
3. BRŮHOVÁ, Daniela. *Jak přežít první (k)rok: praktický průvodce nejrizikovějším obdobím samoživitelství*. Vydání první. Praha: Práh, 2015. 175 stran. ISBN 978-80-7252-555-3.
4. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Obyvatelstvo Jihočeského kraje v roce 2015*. [online] 2016a [cit. 2016-10-21] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/xc/obyvatelstvo-jihoceskeho-kraje-v-roce-2015>.
5. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Pohyb obyvatel – rok 2015*. [online] 2016b [cit. 2016-10-21] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtleti-2015>.
6. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Sčítání lidu, domů a bytů - 2011*. [online] 2016c [cit. 2016-10-21] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-jihocesky-kraj-analyza-vysledku-2011-yejghkpojv>.
7. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Zaostřeno na ženy a muže - 2015*. [online] 2016d [cit. 2016-10-21] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/6-soudnictvi-kriminalita>.
8. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Demografická příručka 2015*. [online] 2016e [cit. 2017-01-01] Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/demograficka-prirucka-2015>
9. DEMOGRAFIE. Příklad na dítě. *Demografie.cz* [online] 2010-2014 [cit. 2016-08-23] Dostupné z: http://www.demografie.info/?cz_socpolpd=
10. DUDOVÁ, Radka a HASTRMANOVÁ, Šárka. 2007. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. Sociologické studie / Sociological Studies 07:7. Praha: Sociologický ústav AV ČR, v.v.i. 129 s. ISBN 978-80-7330-124-8.
11. DUDOVÁ, Radka. Práce jako řešení? Strategie obživy osamělých matek v ČR. *Sociologický časopis*, 2009, 45(4): 753-784.
12. DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, J. 2016. *Výlučná, střídavá nebo společná péče o nezletilého?* Právo a rodina: rodina, manželství, děti a mládež, dědictví: rodinné právo. 18(1), 1-6. Praha: Linde, 2000-2016. ISSN 1212-866X.
13. E-PRAVO. *Střídavá péče ve světle současné judikatury*. [online] 1999-2016 [cit. 2016-10-21] Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/stridava-pece-ve-svetle-soucasne-judikatury-96105.html>
14. FIALOVÁ, Eva et al. *Dostaňte zákon na svou stranu: jak sladovat rodinu a práci?* Praha: Gender Studies, 2010. 61 s. ISBN 978-80-86520-33-9.
15. FISCHER, Slavomil a ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 218 s. Psyché. ISBN 978-80-247-2781-3.
16. FRANCOVÁ, Marie a DVOŘÁKOVÁ ZÁVODSKÁ, Jana. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. xii, 248 s. Právní rukověť. ISBN 978-80-7357-586-1.
17. GIDDENS, Anthony a SUTTON, Philip W., ed. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2013. 1049 s. ISBN 978-80-257-0807-1.

18. GOLDBERG, Julia S. Coparenting and nonresident fathers' monetary contributions to their children. *Journal of Marriage and Family* [online]. 2015, 77(3), 612-627 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1111/jomf.12191. ISSN 00222445.
19. GUNTER, S.R. Child support wage withholding and father-child contact: parental bargaining and salience effects. *Review of Economics of the Household* [online]. 2016, , 1 - 26 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1007/s11150-016-9330-4. ISSN 15737152.
20. HAMPLOVÁ, Dana et al. *Proměny rodinných a profesních startů*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2010. 167 s. ISBN 978-80-7330-185-9.
21. HARTAS, Dimitra. The social context of parenting: mothers' inner resources and social structures. *Research Papers in Education* [online]. 2015, 30(5), 609-634 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1080/02671522.2014.989177. ISSN 02671522.
22. HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, Jaroslava, KREIDL, Martin a HUBATKOVÁ, Barbora. *Proměny partnerství: životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. 264 s. Studie; sv. 88. ISBN 978-80-7419-142-8.
23. HAŠKOVÁ, H. et al., 2016. Ekonomické náklady mateřství–kvalitativní sondy [online]. Praha: Sociologický ústav AV ČR [cit. 2016-12-30]. Dostupné z: http://genderstudies.cz/download/Ekon_naklady_kvali_sondy_vyzkumna_zprav_a_unor_2016_fin_format.pdf
24. HELUS, Zdeněk. *Sociální psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 280 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1168-3.
25. HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-80-262-0219-6.
26. HERBST, Anat. Discourse of need: The case of Child Support (Payment Assurance). *Women's Studies International Forum* [online]. 2012, 35(4), 214-222 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1016/j.wsif.2012.03.019. ISSN 02775395.
27. JOBS. Pracovní smlouvy a druhy úvazků. *Jobs.cz* [online] 1996-2016 [cit. 2016-10-01] Dostupné z: <http://www.jobs.cz/poradna/rady/moznosti-uplatneni/pracovni-smlouvy-a-druhy-uvazku/>
28. KELLER, Jan. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. 197 s. Knižnice Sociologické aktuality; sv. 23. ISBN 978-80-7419-059-9.
29. KRATOCHVÍL, Stanislav. *Manželská a párová terapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 280 s. ISBN 978-80-7367-646-9.
30. KRAUS, Blahoslav et al. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
31. KREBS, Vojtěch a kol. *Sociální politika*. 5. přeprac. a aktual. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 542 s. ISBN 978-80-7357-585-4.
32. KRÍŽKOVÁ, Alena et al. *Práce a péče: proměny "rodičovské" v České republice a kontext rodinné politiky Evropské unie*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2008. 163 s. Knižnice Sociologické aktuality; sv. 18. ISBN 978-80-86429-94-6.
33. KRÍŽKOVÁ, Alena et al. *Pracovní dráhy žen v České republice*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. 258 s. Gender sondy; sv. 8. ISBN 978-80-7419-054-4.
34. KRÍŽKOVÁ, Alena. VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Rodiče na trhu práce: mezi prací a péčí*. [online] 2009 [cit. 2016-10-07] Dostupné z:

<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/>

4-sociologicky-casopis-czech-sociological-review-1-2009/7

35. LOUCKÁ, Pavla, TRAPKOVÁ, Ludmila a CHVÁLA, Vladislav. *Žena a muž v rodině*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2014. 231 s. ISBN 978-80-7429-479-2.
36. MACHAČ, Martin et al. *Vyznejte se v pracovním právu: nezbytná příručka každého zaměstnance*. 1. vyd. Brno: BizBooks, 2014. 144 s. ISBN 978-80-265-0266-1.
37. MARKSOVÁ-TOMINOVÁ, Michaela. *Rodina a práce: jak je sladit a nezbláznit se*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2009. 157 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 978-80-7367-615-5.
38. MAŘÍKOVÁ, Hana, KŘÍŽKOVÁ, Alena a VOHLÍDALOVÁ, Marta. *Živitelé a živitelky: reflexe (a) praxe*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. 303 s. Gender sondy; sv. 9. ISBN 978-80-7419-100-8.
39. MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. *Krizové situace v rodině očima dítěte: dětská závist - žárlivost, nevěra a rozvod - nový partner v rodině, nevlastní sourozenci - vzpomínky z dětství*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2002. 128 s. Pro rodiče. ISBN 80-247-0332-7.
40. MATĚJČEK, Zdeněk. *Výbor z díla*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. 445 s. ISBN 80-246-1056-6.
41. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny*. Vydání první. Praha: Portál, 2015. 255 stran. ISBN 978-80-262-0968-3.
42. MATOUŠEK, Oldřich, ed., KODYMOVÁ, Pavla, ed. a KOLÁČKOVÁ, Jana, ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005. 351 s. ISBN 80-7367-002-X.
43. *Mezinárodní úmluva o právech dítěte*. [online] [cit. 2016-10-30] Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
44. MILLER, Daniel P. Mincy. Falling further behind? Child support arrears and fathers' labor force participation. *Social Service Review* [online]. 2012, 86(4), 604-635 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1086/668761. ISSN 00377961.
45. MINUCHIN, Salvador. *Rodina a rodinná terapie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 231 s. ISBN 978-80-262-0371-1.
46. MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. 332 s. Psyché. ISBN 80-247-1362-4.
47. MOŽNÝ, Ivo. *Rodina a společnost*. Vyd. 2., uprav. Praha: Sociologické nakladatelství, 2008. 311 s. Studijní texty; Sv. 38. ISBN 978-80-86429-87-8.
48. MPSV. *Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů*. Metodický materiál. MPSV ČR 2012. ISBN 978-80-7421-048-8.
49. NAKONEČNÝ, Milan. *Sociální psychologie*. Vyd. 2., rozš. a přeprac. Praha: Academia, 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
50. NEPOMNYASCHY, Lenna; Magnuson. Child support and young children's development. *Social Service Review* [online]. 2012, 86(1), 3-35 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1086/665668. ISSN 00377961.
51. NOVÁK, Tomáš. *Asertivita v manželství a v rodině*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 100 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-3659-4.
52. NOVÁK, Tomáš. *Péče o dítě po rozvodu a její úskalí*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 144 s. ISBN 978-80-247-4110-9.
53. NOVÁK, Tomáš. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013. 167 s. ISBN 978-80-262-0342-1.

54. NOVÁK, Tomáš a ŠMOLKA, Petr. *Manželské a rodinné poradenství. 2., aktualizované vydání.* Praha: Grada, 2016. 123 stran. Psyché. ISBN 978-80-247-5873-2.
55. PLAŇAVA, Ivo. *Manželství a rodiny: struktura, dynamika, komunikace. 1. vyd.* Brno: Doplněk, 2000. 294 s. ISBN 80-7239-039-2.
56. POTŮČEK, Martin. *Cesty z krize.* Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2011. 135 s. Knižnice Sociologické aktuality; sv. 22. ISBN 978-80-7419-057-5.
57. POUPEŤOVÁ, Šárka. *Netrapte se po rozvodu: [právní rozvod a psychorozvod, děti rozvedených rodičů, nový vztah, nová rodina].* Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 176 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-2046-3.
58. PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2012. 203 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-3470-5.
59. REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2009. 184 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-3006-6.
60. REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie.* Vyd. 2., přeprac. a dopl., V Grada Publishing 1. Praha: Grada, 2008. 239 s. Sociologie. ISBN 978-80-247-2594-9.
61. RYDVALOVÁ, Renata a JUNOVÁ, Blanka. *Jak sladit práci a rodinu: --a nezapomenout na sebe.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 152 s. Psychologie pro každého. ISBN 978-80-247-3578-8.
62. SOKAČOVÁ, Linda, ed. *Kariéra, rodina, rovné příležitosti: výzkumy postavení žen a mužů na trhu práce.* Praha: Gender Studies, 2006. 25 s. ISBN 80-86520-12-9.
63. SMITH, Heather. *Děti a rozvod.* Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. 184 s. Rádcí pro rodiče a vychovatele. ISBN 80-7178-906-2.
64. STIRLING, Kate;Aldrich. Economic inequities in child support: The role of gender. *Journal of Divorce* [online]. 2012, 53(5), 329-347 [cit. 2016-10-28]. DOI: 10.1080/10502556.2012.671666. ISSN 10502556.
65. Zákon č. 89/2012 Sb., zákon Občanský zákoník, 2012. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33. s. 1026-1368. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
66. Zákon č. 262/2006 Sb., zákon Zákoník práce, 2006. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 84. s. 3146-3242. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
67. Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, 2006. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 64. s. 2330-2392. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
68. Zákon č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, 2006. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37. s. 1305-1329. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
69. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, 1995. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 31. s. 1634-1653. ISSN 1211-1244. Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
70. Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, 1966. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 7. s. 74-91.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>

71. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, 2009. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 11. s. 354-464. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
72. Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), 2011. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 131. s. 4730-4801. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
73. Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), 1991. [online] [cit. 2016-09-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 87. s. 2122-2160. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
74. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), 2004. [online] [cit. 2016-10-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 190. s. 10262-10324. ISSN 1211-1244.
Dostupné z: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/start.aspx>
75. VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie II.: dospělost a stáří*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2007. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.
76. Vyhláška č. 74/2005 Sb., o zájmovém vzdělávání, 2005. [online] [cit. 2016-10-29]. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 20. s. 509-512. ISSN 1211-1244.
77. ZSEBENESE.cz . *Školní družina*. [online] 2008-2016 [cit. 2016-10-30]
Dostupné z:
http://www.zsebenese.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=40&Itemid=117

8 Seznam zkratek

ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
KP	komunikační partnerka
MŠ	Mateřská škola
OSPOD	Orgán sociálně-právní ochrany
s.	strana
VŠ	Vysoká škola
VTOS	výkon trestu odnětí svobody
ZŠ	Základní škola